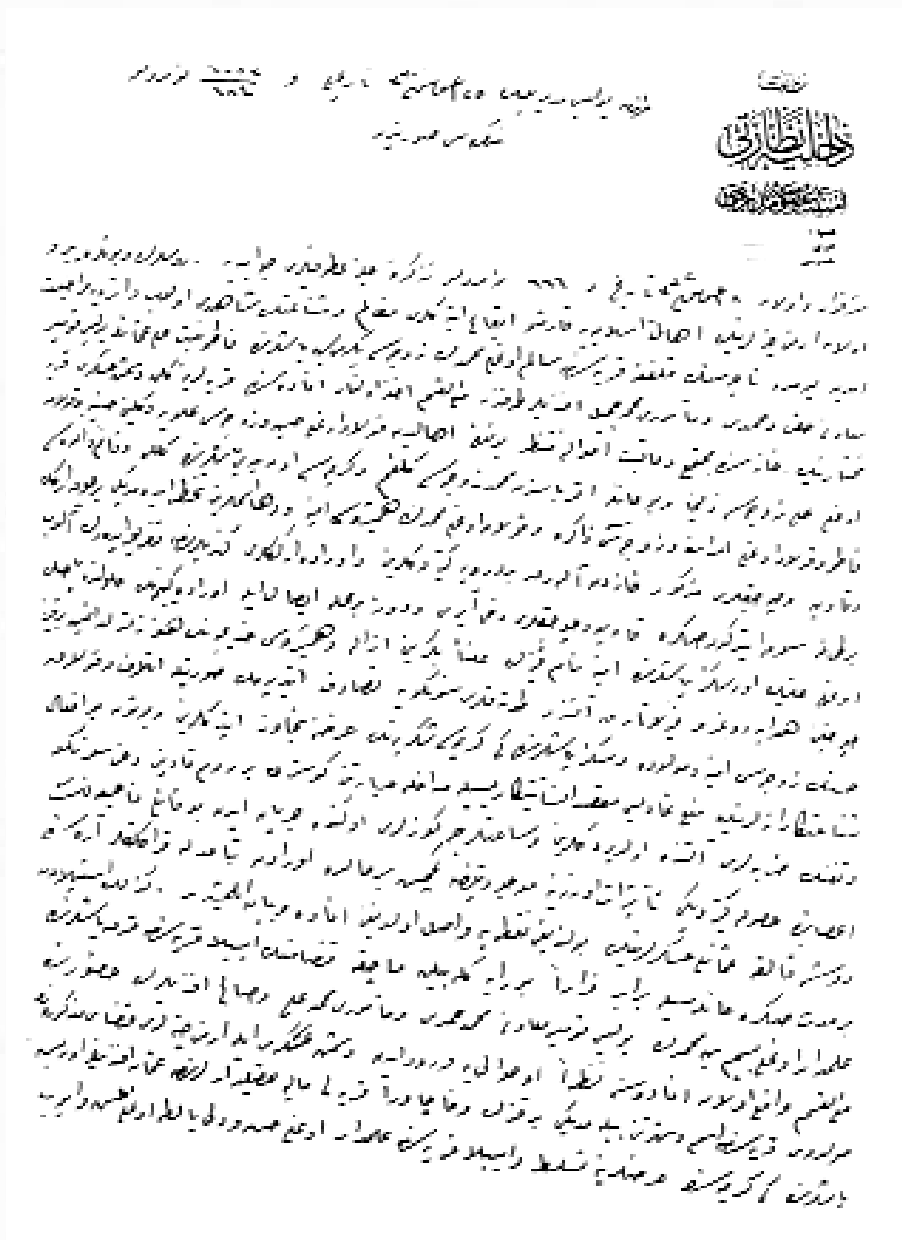

Ek-14

Ermeniler'in ve Ruslar'ın Trabzon'da halka mezâlim yaptıkları'na dâir arşiv belgesi.

Bâb-ı Âlî
Dâhiliye Nezâreti
Emniyet-i Umûmiye Müdîriyeti

Trabzon Polis Müdîriyeti'nin 25 Ağustos sene[1]332 târîhli ve 6053/184 numaralı müzekkiresi sûretidir.

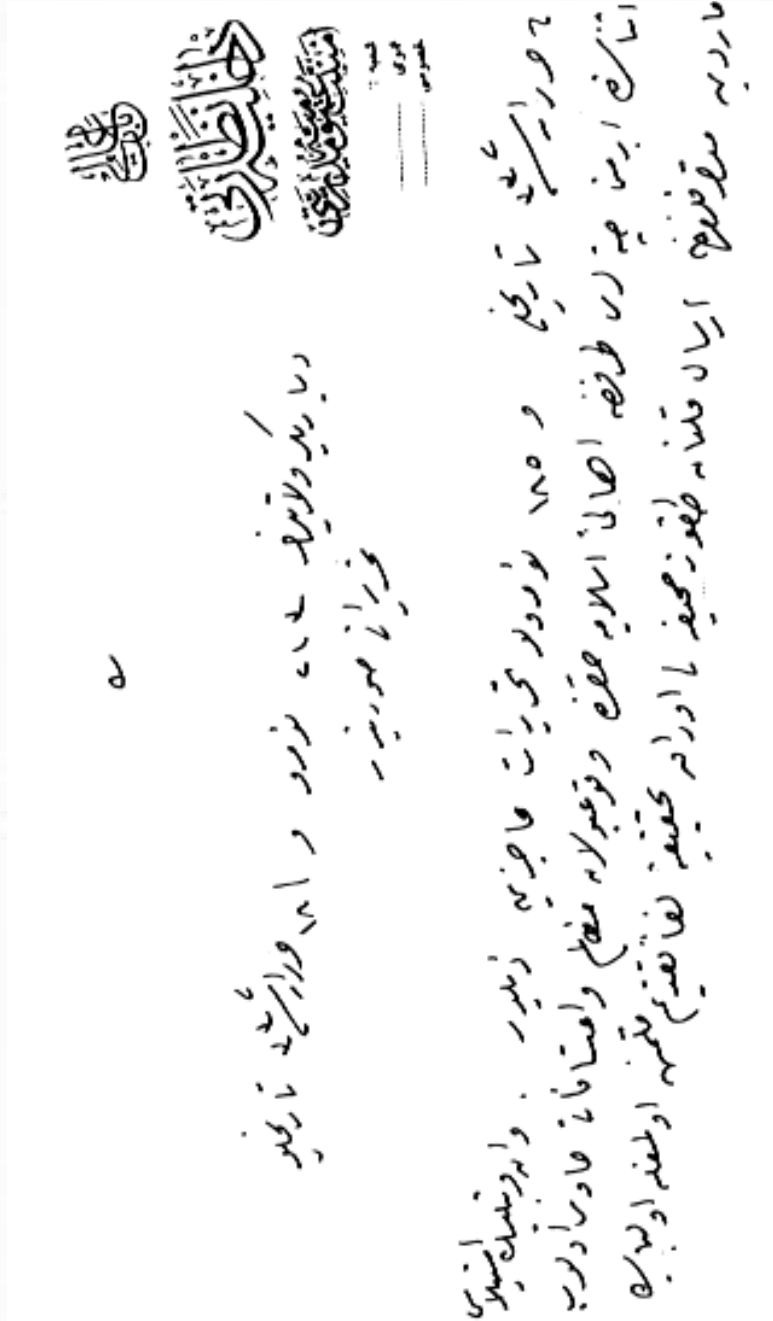
Şeref-vârid olan 18 Ağustos sene [1]332 târîh ve 666 numaralı tezkire-i aliyye-i atûfleri cevâbıdır. Rusların ve bunlara pey-rev olan Ermeni çetelerinin ahâlî-i İslâmiyyeye karşı ikâ' etdikleri mezâlîm ve şenâ'atın şâhidi olup dâ'ireye mürâca'at eden Yomra nâhiyesinin Kalafka karyesinden Sâlim oğlu Mehmed'in zevcesi yirmi beş yaşlarında Fâtma bint-i Ali Osman'ın, Polis Komiser Mu'âvini Hakkı ve Hamdi ve me'mûru Mehmed Cemil efendiler tarafından ma'a'l-kasem ahzolan ifâdesinde; karyelerine gelen düşman askeri karye muhtârının hânesinde müctemi' ve âkıbet-i ahvâle muntazır bulunan ahâlîden Kolan oğlu Hüseyin ve zevcesi Ulviye ve gelini Hüsniye ve Kolak oğlu Ali, zevcesi Züleyha ve bu â'ile akrabâsından Mehmed, zevcesi Gülfem ve kerîmesi on yedi yaşlarında Güllü ve kâ'in vâlidesi Fâtıma ve Kolak oğlu Emrullah ve zevcesi Zâkire ve Kolak oğlu Mehmed'in hemşiresi Emine ve daha isimlerini tahattur edemediği bir çok erkek ve kadın ve çocukları mezkûr hânedan alarak bir dereye getirdiklerini ve orada erkekleri kendilerinden tefrîk ederek alıp bir tarafa sevkedikden sonra, kadın ve çocukları dahi ayrı ve düz bir mahalle îsâl ile orada gecenin hulûlünde Paslı oğlu Ali'nin on sekiz yaşlarında Emine nâm kızın alenen bıkırını izâle ve hemşiresi **Hadîce'nin henüz tevellüd etmiş bir kız çocuğunu havâyâ doğru fırlatarak altından tuttukları süngüye tesadüf ettirmek sûretiyle itlâf** ve Kolak Hasan'ın zevcesi Emine ve Mevlûde ve sekiz yaşlarındaki kerîmesi Şükriye'nin ırzına tecâvüz etdiklerini ve bütün bu ef'âl-i şenâ'at-kârânelerinin men'-i temâdîsi maksad-ı insâniyet-kârîsiyle müdâhale cesâretini gösteren bir Rum kadını dahi süngü ve tüfenk darbeleri altında öldürdüklerini ve sâ'atlerce gözleri önünde cereyân eden bu kanlı fâci'anın a'sâbında husûle getirdiği te'sîrât üzerine mevcûdiyetinden geçmiş bir hâlde oradan tebâ'udla karanlıklar arasında düşe kalka Osmanlı askerlerinin bulunduğu noktaya vâsıl olduğunu ifâde ve beyân eylemiştir. Kezâlik istîlâdan bir müddet sonra â'ilesiyle berâber firâren buraya gelebilen Maçka kazâsının İpsila [İpsil] karyesinde kırk yaşlarında Alemdar oğlu Besim bin Mehmed'in, Polis Komiser Mu'âvini Mehmed Hamdi ve me'mûru Mehmed Ali ve Sâlih efendilerin huzûrunda ma'a'l-kasem vâki' olan

Ek-14

Ermeniler'in Trabzon köylerinde halka mezâlîm ve soykırım yaptıkları, küçük kız çocuklarına ve kadınlara tecavüz ettikleri, birçok kişinin öldürülüp ateşte yakıldığına dâir belge metni.

ifâdesine nazaran; o havâliye vürûd eden düşman askeri ile Ermeni çeteleri kazâyı mezkûrenin Soldoy karyesinden ism ve şöhetini bilemediği bir kızın ve Haçavra karyeli mâliye tahsildârlarından Osman Efendi'nin on beş yaşlarındaki kerîmesinin ırzlarına tasallut ve **İpsila [İpsil] karyesinden Alemdar oğlu Hasan ve Deli Balta oğlu Hasan ve Eyyubzâde Mehmed ve Hacı Ahmed oğlu Osman ve Hasan Ağa'yı süngülerle itlâf ve bunlardan Hasan Ağa'nın ellerini ve kollarını keserek canlı olduğu hâlde ateşle ihrâk** ve Eyyub oğlu Mustafa'nın kerîmesini bir kaç gün yanlarında sakladıkdan ve bokrini izâle etdikden sonra envâ'-i işkence ile katl ve helâk ve evvelce çıkamayıp ahîren kaçmak üzere iken der-dest etdikleri polis me'mûrlarından Hasan Efendi'yi salben i'dâm ve sâbık polis me'mûrlarından Aldıkaçdızâde Hikmet Efendi'yi dahi katl ve telef eyledikleri ve şu cinâ'î ve vicdân-sûz fi'llerini ekserîsi oradaki Rumların teşvîkât ve tezvîrâtıyla temâdî edegelmekde olduğu anlaşılmış ve mezbûre Fâtıma ile merkûm Besim'in ifâde-i mazbûtalari aynen ve leffen takdîm kılınmış olduğundan ba'demâ bu husûs hakkında istihsâl edilecek ma'lûmât ve vesâ'ikin peyderpey takdîm olunacağı kısm-ı idârî ifâdesiyle arz olunur.

Aslına mutâbıkdır
Trabzon Vilâyeti

Ek-15

(Tamamı 7 sayfa olan orijinal belgenin,
örnek olmak üzere ilk sayfasına yer verilmiştir.)
Van ve Bitlis'in işgalinde, Ermeni çetelerinin halka yaptığı mezâlime dâirdir.

Bâb-ı Âlî
Dâhiliye Nezâreti
Emniyet-i Umûmiyye Müdîriyeti

Diyarbakir Vilâyeti'nin 213 numara ve fî 18 Haziran sene [1]332 târîhli tahrîrâtı sûretidir.

6 Haziran sene [1]332 târîhli ve 185 numaralı tahrîrât-ı âcizîye zeyldir.

Van ve Bitlis'in istilâsı esnâsında Ermeni çeteleri tarafından ahâlî-i İslâmiyye hakkında vukû' bulan mezâlim ve i'tisâfâtı hâvî olup Mardin Mutasarrıflığı'ndan irsâl kılınan dokuz sahîfeli evrâk-ı tahkîkiyye leffen takdîm kılınmış olmağla, ol bâbda.

Bâb-ı Âlî
Dâhiliye Nezâreti
Emniyet-i Umûmiyye Müdîriyeti

Mardin Mutasarrıfıyett-i aliyyesinin 17 Mayıs sene [1]332 târîh ve 433 numaralı zeylnâmesiyle teblîğ buyurulan Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'nin ol bâbdaki şifreli telgrafnâmesi üzerine tutulan evrâk-ı tahkîkiyyedir.

Fî 24 Mayıs sene [1]332

Ermeni ve Rus çetelerinin ikâ'-ı mezâlim eylediklerine dâ'ir ma'lûmâtı olduğu bi't-tahkîk anlaşılan Bitlis'in Taş mahallesinden olup hâlen mültecî sıfatıyla Savur'da mukîm bakkal esnâfından lede's-su'âl kırk dört-kırk beş yaşlarında olduğunu söyleyen Muhyiddin Efendi ibn-i Hüseyin'in ba'de't-tahlîf zabtolunan ifâdesidir.

Fî 24 minh.

- Rus ve Ermeni çetelerinin nerelerde ve kimlere ne gibi mezâlim ve ta'addiyât ikâ' eylediklerine dâ'ir ne ma'lûmât ve meşhûdâtınız varsa muvazzahan beyân ediniz.

- [1]332 senesi şehr-i Şubatının evâhîrinde bir cum'a gecesi ben hânemde iken tahmînen sâ'at [...] râddelerinde Rus ve Ermeni komiteleri geldi diye şehir dâhilinde bir velvele ve her taraftan şiddetli, fâsılasız silâh sesleri işildilmeğe başladı. Derhâl sokağa çıktım. Hakîkaten bu çetelerin dâhil-i şehirde her tarafta katli'âm yapmakda olduklarını anladım. Hemen hâneme dönüp çocuklarımı

Ek-15

Van ve Bitlis'in işgali sırasında Ermeniler'in köylerde ahaliyi öldürdükleri ve tandırda yaktıklarını dünya kamuoyunun gözleri önüne seren arşiv belgesinin transkripsiyonlu metni.

alarak canlarımızı kurtarmağa teşebbüs etdiğim sırada Bitlis Menzil Kâtibi Viranşehirli Fâzıl Efendi'yi parça parça etdiklerini gördüm. Oradan yolumuzu tebdîl ile hükûmete doğru giden yoldan kaçmağa şitâb etdik ise de orada da her taraftan yolları tutup rast geldikleri ahâlî, çoluk ve çocukları, teslim olmak istedikleri hâlde yine her birini kesip fecî' bir sûrette parçaladıklarını gördüm. Ve'l-hâsıl kurtulmanın imkânı olmadığına kanâ'at ederek intihâra karâr verdim ve intihâr maksadıyla düşmanın eline düşmekten ise Bitlis'den mürûr eden çaya kendimi ilkâ etmek teşebbüsünde bulundu isem de, buna da yanımda bulunan birâderim Musa mûmâna'at ettiğinden bu fikrimden ferâgat etdim. Bu sûretle bin müşkilât ile kendimizi kurtardık. Fakat binlerce ma'sûm ahâlînin teslim olmalarına rağmen sûret-i vahşiyânede kesip öldürmüş olduklarını gördüm. Ma'lûmât ve meşhûdâtım bu kadardır. Ben çıkdıktan sonra ne olduğunu bilmiyorum.

- Katlolanlarının ale'l-esâmî mikdârını söyle.

- Yukarıda ismini arzylediğim Menzil Kâtibi Fâzıl Efendi'den mâ'adâ Bitlis eşrâfından Hacı Şemseddin Efendi'nin mahdûmu Dursun ve Bitlis'in Hersan mahallesinden Hacı Yusufzâde Abdûlbâki Efendi ve Hacı Hasanzâde Hacı Mehmed ve Mahmud oğlu Nâdir, Cemâl oğlu Abdürrezzak, Mahmud oğlu Dursun, Receb oğlu Hamid, Bilâl oğlu Cemil, Keferdis Şeyhi merhûm Şeyh Mehmed Efendi'nin mahdûmu Şeyh Abdülhâlik Efendi ve Bitlis Jandarma Tabur Kumandanı İsmâil Bey, hânelerinden çıkıp teslim olduktan sonra bir sûret-i fecî'ada; Taş mahallesinden Muradiye kazâsı Kâdî-i sâbıkı Ahmed Efendi'yi hânesinde esîr-i firâş hasta olduğu hâlde ve hemşiresi Bedriye Zaman Hanım, Receb Efendi'nin kerîmesi Perişan, Hâlid Onbaşı'nın zevcesi Leylâ ve mahdûmu Sâlih'i dahi hânelerinde bir sûret-i hûn-rîzânede katletdiklerini gördüm ve anlayabildim. Bu sûretle bâzıları teslim olduktan sonra ve bâzıları henüz teslim olacakları esnâda katlolanların adedi binlerce ise de öyle telâşlı bir zamanda diğerlerinin kimler olduğunu bi't-tab' fark edemedim.

- Bu vekâyi'a dâ'ir ma'lûmât ve meşhûdâtı olan daha kimler vardır?
- Birâderim Musa da yanımda idi. Benimle berâber görmüşdü.
- İfâdenizi okuyorum doğru ise tasdik ediniz.
- Evet doğrudur, tasdik ederim.

Fî 24 Mayıs sene [1]332

Müstantık	Kâ'im-i makâm	Muhbir
Şuayb Şükrü	Fehmi	Bitlis'in Taş mahallesinden olup
		Savur'da mukîm
		Bakkal Muhyiddin

Merkûm Muhyiddin Efendi'nin birâderi lede's-su'âl,yaşında olduğunu söyleyen Musa'nın muhlifen zabtolunan ifâdesidir.

Fî 24 Mayıs sene [1]332

- Rus ve Ermeni çetelerinin nerelerde ve kimlere, ne gibi ta'addiyât ve mezâlîm icrâ eylediklerine dâ'ir ne ma'lûmâtın varsa doğru söyle!

- Birâderim Muhyiddin Efendi'nin ifâdesini harfîyyen te'yîd ve tasdîk eylerim.

- İfâdenizi tasdîk edeniz.

- İfâdem doğrudur, tasdîk ederim.

Fî 24 Mayıs sene [1]332

Müstantık
Şuayb Şükrü

Kâ'im-i makâm
Fehmi

Muhbir
Musa bin Hüseyin

*Bitlis'in Hersan mahallesinden olup Mardin'de ikâmet edip
müsâfireten Savur'a geldiğini ve lede's-su'âl kırk yaşında olduğunu söyleyen
Haydar bin İsa'nın bir bâbda ma'lûmâtı olduğu istihbâr edilmekle muhlifen
zabtolunan ifâdesidir.*

Fî 24 minh.

- Rus ve Ermeni çetelerinin icrâ eyledikleri ta'addiyât ve mezâlîme dâ'ir ne ma'lûmâtınız varsa doğru söyle!

[1]331 senesi şehr-i Şubatı zarfında Bitlis merkez kazâsına tâbî' Yako karyesinde â'ilesiyle birlikde bulunuyordum. Bir gün Bitlis'de bulunan birâder vesâ'ir akrabâlarımın yanına gitmek üzere hareket etmişiken Bitlis'den gelmekde bulunan kalabalık ahâlîye tesâdüf etdim. Şehirden çıkmaları sebebinin kendilerinden sordum. Ekserîsi Ermeni olmak üzere Rus ve şehre baskın edip rast geldikleri ahâlî, çocuk, aceze, nisvânı süngüler altında katletmekde olduklarını ve hatta içlerinden Bitlis'in mezkûr Hersan mahallesinden Ali bin Süleyman'a sorduğumda, Bitlis'de bulunan birâderim İsmâil'i, diğer birâderim Mehmed'in oğlu Hâlid'i hâneleri kapısı önünde katl ve zevcesi Minneti bint-i Yakub'u berâberlerinde alıp götürdükleri ve kâ'im birâderim Yusuf bin Hacı Ali'yi katl ve ırzına tecâvüz etmek üzere halası Mercan bint-i Şâkir'i berâberlerine aldıklarını ve komşum Mazoran Şeyhi Şeyh Ahmed'i dahi hânesinde yatak içinde hasta olduğu hâlde kendisini ve zevcesi Şemo ile ismini bilemediğim bir hizmetkârını ve şeyhin ziyâretine gelmiş olan Hersan mahallesinden Receb bin Mustafa'yı bir oda derûnunda ve diğer bir komşum Kılınçzâdelerden Hasan bin İsmâil'i kendisinden fidye-i necât olarak bir hayli parasını aldıktan sonra Hacı Yusufzâde Süleyman'ın hânesi yanında ve oğlu İzzet'in dahi Hacı Nasrullah'ın birâderi Ali ile berâber oldukları hâlde Hacı Nasrullah'ın konağı derûrunda süngü ile katl ve Hacı Nasrullah'ın vâlidesine bir kaç hançer saplayarak cerh ve Ahlatlı seksen yaşların-

da Nigar nâmında bir kadını dahi hânesinde ve Hersan mahallesinden Tero nâmında bir nefer hasta bulunan familyasını hânesinde ve bâzergân Celozâdelerinden İsmâil oğlu Halil ve komşusu Celoyerzâde (?) Ahmed oğlu Mehmed ve birâderi Mikdad'ı dahi Hacı Yusufzâde Süleyman'ın hânesinde her ikisini arka arkaya getirerek bir fişenk ile öldürdüklerini ve Bitlis Müftî-i sâbıkı Şeyh Mehmed Efendi'nin mahdûmu Said Efendi ve amcası altmış yaşını mütecâviz Şeyh Hâfî'yi soğuğun şiddet ve karın kesretine rağmen yalın ayak ve başı [açık] oldukları hâlde tahammüllerinden fazla olarak eşya vesâ'ire tahmîl ile angarya sûretiyle uzun mesâfelere kadar nakliyâtda istihdâm ettiklerini gördüğünü söyledi. Onun üzeri Bitlis'e gitmeğe cesâret edemediğimden geri avdet etdim.

- Bu bâbda daha kimlerin ma'lûmâtları vardır?

- Bitlis'in Hersan mahallesinden olup hâlen Mardin'in Kabala karyesinde muhâcereten mültecî sıfatıyla ikâmet etmekde bulunan Pasinlizâdelerden Ali bin Süleyman ve mahalle-i mezbûreli Abdürrezzak oğlu Kâmil'in ma'lûmâtları vardır. Bunlardan tahkîk ediniz. Zâten arzettiğim bu silsile-i vekâyi'i dahi bana söyleyen merkûm Ali bin Süleyman'dır.

- İfâdenizi tasdîk ediniz.

- İfâdem doğrudur.

Fî 24 Mayıs sene [1]332

Müstantık	Kâ'im-i makâm	Muhbir
Şuayb Şükrü	Fehmi	Haydar bin İsa

Van vilâyeti dâhilinde Muradiye kasabası ahâlîsinden ve kasaba-i mezkûre meclis idâre a'zâsından iken hâlen Savur'un Killetkarye karyesinde mültecî sıfatıyla ikâmet etmekde olduğunu söyleyen Fehim Bey ibn-i Kahraman Bey'in bu husûsda ma'lûmâtı olduğu istihbâr edilmekle muhlifen zabtolunan ifâdesidir.

Fî 28 Mayıs sene [1]332

- Rus ve Ermeni çetelerinin ahâlî-i Müslimeye karşı icrâ-yı zulm ve ta'addiyât ettiklerine dâ'ir ne ma'lûmât ve meşhûdâtın varsa doğru söyle!

- Tahmînen hâtırımda kaldığına göre, geçen sene şehir-i nisanı zarfında ekserîsi Ermeni olmak üzere külliyeti Rus ve Ermeni çetelerinin Bayezid sancağına ve oradan Muradiye kazâsının üç yüz pâre kurâyı hâvî bulunan Abağa nâhiyesi kurâsına yayılarak rast geldikleri ahâlî-i Müslimeyi kendilerine teslim olmalarına rağmen katli'âmîl ile Muradiye üzerine gelmekde oldukları anlaşıldı. Teslîm olmuş olsak bile bize de aynı sûretle katli'âmîl icrâ edeceklerini his ve derk etmiş bulunduğumuz cihetle teslim olmağa cesâret edemeyip hemen derhâl nefsi-i Muradiye ve civâr kurâ ahâlîsi hicret etmeğe karar vererek Erciş kazâsına doğru yola çıktık. Bir taraftan kasaba ahâlîsi kasabayı terkle çıkıyor, diğer taraftan katli'âmîl kurtulan Abağa nâhiyesi kurâsının takrîben on bin nüfûsdan ibâret

bulunan ahâlîsinin dahi Muradiye kasabasına gelip ilticâ ediyordular. Biz ki Muradiye kasabası ahâlîsi Muradiye kazâsının merkezi olan Bârgîrye'den gündüz sabahleyin çıktık. O günün akşam vaktinde an-asl Rus tebe'asından olup çokdan beri Bayezid sancağında ticâretle me'lûf bulunan meşhûr Surp (?) nâm Ermeninin kumandasındaki büyük bir Ermeni komite çetesi yetişerek Muradiye'ye ilticâ eden ahâlî-i merkûmeyi tamamen katl ve imhâ eylediklerini, ahîren nasılsa kurtulup bize hikâye etdiler. Esnâ-yı hicretde yolumuza tesâdüf eden Van merkez kazâsına tâbi' Canik nâhiyesine merbût İpekçe [İkice] ve Muradiye kazâsının Kômüs karyelerine muvâsalatımızdan evvel mezkûr Kômüs karyesi muhtârının oğlu Sâlih Bey bize tesâdüf etdi. Kendisinden istifsâr-ı keyfiyyet ettiğimizde; karyeleri zâten evvelce Ermeni ve Ruslar tarafından hîn-i işgâlde nasılsa gûyâ bildik ve tanıdıkları bulunan bir kaç Ermeninin delâletiyle ahâlî-i karye himâye ve sahâbet edilerek teslîm olmuş olan ahâlîyi bir derece ta'arruz ve tecâvüzden masûn olarak serbest bırakmış iseler de o günlerde bizim ordumuzun ileri harekâta devam etmekte olduğunu haber alan Vanlı meşhûr komite re'îsi Avram'ın çetesi Van'dan Rus hudûduna doğru esnâ-yı ric'atlerinde evvelce teslîm olmuş olan umûm karyeleri ahâlîsini katl ve i'dâm ve hatta bâzı çocuklar dahi hayyen ekmek tabhına mahsûs olan tandır ta'bır olunan fırınlara ilkâ ile ihrâk eylediklerini ve nasılsa yalnız kendisi kurtulabildiğini nakl ve hikâye etdi. Sâlih Bey dahi berâberimizde olduğu hâlde ibtidâ İkice karyesine muvâsalatımızda yetmiş seksen hânelik sırf İslâm'dan ibâret bulunan bu köy ahâlîsini umûmiyetle katl ile köyde ferd-i vâhid kalmadığını ve oradan **Kômüs karyesine de geldiğimizde, bu köy dahi yüz hânelik İslâm olan ahâlîsini katli'âm eylediklerini ve hakîkten birçok çocukları dahi tandırlara sokup diri diri olarak yakmış olduklarını her iki karyenin müte'addid mahallerinde yığın hâlinde birikdirilmiş insân na'slarından ve tandırlarda muhterik olup re'yü'l-ayn meşûdumuz olan iskelet hâlinde kalmış insân na'slarından anladık.** Hatta bu Kômüs karyesi ahâlîsinden dahi nasılsa bir kaç kadın ve çocuk kurtulup bize iltihâk etdiler. Civâr köylerden daha yirmi otuz hâne kadar gelip Kômüs karyesine ilticâ etmiş oldukları cihetle işbu katli'âm esnâsında bunların da ahâlî-i karye miyânında tamamen katledilmiş olduklarını o kadın va çocuklar söylediler. Bundan sonra vukû' bulan vekâyi' ve fecâyi'den ma'lûmâtım yoktur.

- İfâdeni okuyorum, doğru ise tasdik et!

- İfâdem doğrudur, tasdik ederim.

Fî 28 Mayıs sene [i]332

Müstantik
Şuayb Şükrü

Kâ'im-i makâm
Fehmi

Killet karyesinde mukîm Muradiyeli
Fehim Bey ibn-i Kahraman Bey

An-asl Muradiye kazâsına tâbi' Kızılkilise karyesinden olup hâlen Savur'un Killet karyesinde mültecî sıfatıyla mukîm kırk beş yaşında olduğunu söyleyen

Molla Mehmed bin Abdurrahman'ın muhlifen zabtolunan ifâdesidir.

Fî 28 minh.

- Rus ve Ermeni çetelerinin ahâlî-i Müslimeye karşı icrâ-yı mezâlîm ve ta'addiyat eylediklerine dâ'ir ne gibi ma'lûmât ve meşhûdâtın varsa doğru söyle!

- Üç yüz otuz bir senesi şehr-i Nisan'ı zarfında Rus ve Ermeni çeteleri Bayezid sancağından kazâmızın Abağa nâhiyesi kurâsına dâhil olarak katli'âmlar îkâ' etmekde oldukları şâyi' oldu. Derhâl karyemiz ve civâr kurâ ahâlîsi hâzır olarak hicret sûretiyle yola çıktık. Hatta haydaran aşîreti rû'esâsından Mehmed Sıddık Bey dahi aşîreti efrâdı ve biz birleşerek Sor dağına gelinceye kadar üç gün muhârebe etdik. Mehmed Sıddık Bey esnâ-yı harbde şehîd oldu. Ahîran mezkûr çeteler tekrâr Rus ve Ermeni çeteleriyle bir misli derecesinde takviye edilerek daha ziyâde mukâvemet etmeye muktedir olamadığımızdan harbden kurtulabilenler teslim olduk. Teslîm olmaklığımıza rağmen yine birçok ahâlîmizi öldürdüler. Kısım-ı mütebâkîsi bir müddet dağlarda kemâl-i emniyetle çoluk ve çocuklarımızla imrâr-ı vakt etdik. Bir müddet sonra Ermeni ve Rus kuvvetlerinin Van'dan münhezimen esnâ-yı ric'atlerinde evvelce teslîm olmaları hasebiyle serbest bırakılan ahâlî-i Müslimeden tesâdüf etdikleri eşhâs-ı aceze, nisvân, sıbyâna katli'âm icrâ ve daha kuvvetli olanları tutup esîr sıfatıyla Muradiye'ye kadar getirdiler. Kalabalık bir Müslüman kâfilesiyile bizi de getirip altı gün kadar Muradiye'de habs kaldım. Hatta o kâfile miyânında başka yere yakaladıkları üç kişiyi Yahûdî olduklarını anlamadılar, salıverdiler. Altı günden sonra diğerlerimizi dahi habshâneden çıkarıp başka tarafa götürecekleri esnâda Van'dan ileri harekâtına devam etmekde olan şânlı Ordu-yı Hümâyûnumuzu gören Rus ve Ermeni kuvvetleri derhâl kemâl-i telâş ile Muradiye'den kaçmakda bulundukları sırada nasılsa ben de bir taş arkasına gizlenip kaldım. Oradan yavaş yavaş â'ileme mülâkî oldum. Â'ileme Muradiye kazâsının Kömüş karyesine muvâsalatımızda Vanlı çete re'îsi meşhûr Aram'ın çetesi tarafından yetmiş-seksen hânelik bu karye ahâlîsini evvelce teslîm oldukları hâlde esnâ-yı ric'atlerinde kâmilten katleylediklerini gördük ve işbu katli'âm esnâsında köyde hâzır bulunan muhtârın oğlu Salih Bey o civârda bulunduğumuz yaylaya gelerek bu fecâyî'i başkaca hikâye ve kendisi dahi bir su kuyusunda ihtifâ ederek kurtulduğunu beyân etti.

- Sâlih Bey hâlen nerededir?
- Nerede olduğunu bilemiyorum.
- Başka ma'lûmâtın var mı?
- Hayır
- İfâdeni doğru ise tasdîk et!
- İfâdem doğrudur, tasdîk ederim.

Fî 28 Mayıs sene [1]332

Müstantık Savur Kâ'im-i makâmı Killet karyesinde mültecî sıfatıyla

Şuayb Şükrü Fehmi mukîm Muradiye'nin Kızılkilise

karyeli Molla Mehmed bin

Abdurrahman

Ek-16

(Tamamı 22 sayfa olan orijinal belgenin,
örnek olmak üzere ilk sayfasına yer verilmiştir.)
Ermeni çetelerinin ve Ruslar'ın Bitlis ve civarında halka yaptıkları katliâm ve soykırımı
gözler önüne sermektedir.

Bâb-ı Âlî
Dâhiliye Nezâreti
Emniyet-i Umûmiye Müdîriyeti

Kızılmescid mahallesinden Kalkancı oğlu Osman Ağa'nın ifâdesidir.

Komiteci Ermeniler tarafından kasığı süngü ile cerhedilmiş, elli sekiz gün hapsedilmiştir. Bir buçuk yaşında oğlu Abdülbâki sâhibsiz sokaklarda kalarak soğukdan incimâd etmiş ve ölmüştür. Hânesinde bulunan her türlü eşya yağma edilmiştir. Yarası iltiyâm buldukdan sonra en müşkil hizmetlerde angarya sûretiyle kullanılmışdır ve on dört lira da parası alınmıştır.

Kızılmescid mahallesinden Hadid bin Feyzullah.

Ruslar tarafından sol memesinden kurşunla cerhedilmiş ve hânesi yağma edilerek angaryada kullanmışlardır.

Zeydan mahallesinden Pirmuslu oğlu Mustafa Efendi bin Ömer Efendi.

İki ay hapsedilmiş ve hânesi yağma edilerek on üç yaşındaki oğlu Şevket gâ'ib olmuş, hayat ve memâti mechûl kalmıştır. On mecidiye ile beş lira ve elli gurus mağşûşe parası alınmıştır.

Zeydan mahallesinde Şeyh Yusuf Efendi bin Süleyman Efendi.

Ruslar tarafından 27 Mecidiye, 40 çeyrek, bir sâ'ati alınmış ve hânesi yağma edilmiştir. On yaşındaki oğlu Mehmed Nûri gâ'ib olmuş.

Hersan mahallesinden Hurlulu Reşid oğlu Mehmed.

Vâlidesi elli yaşındaki Nigar nâm kadını kama ile kesmişler. Dayısı oğulları olup kendi hânesinde bulunan Güvey, Hasan, Hüseyin ve Ahmed Ağa nâm kimsenin bu hânedeki kızı ma'sûmeyi kılıç ve kama ile kesmişler. Cenâzeleri köpekler tarafından dağıdılmış, kısmen kemikler hâlen mevcûddur. Merkûm Mehmed'in hânesi yağma edilmiş, altmış gün hapsedilerek angaryada kullanılmış ve din ve îmânî şetmedilerek defâ'atle darbedilmiştir.

Ek-16

Ermeni çetelerinin ve Ruslar'ın Bitlis ve civarında halka yaptıkları mezâlim ve soykırımı; câmi, medrese, tekke, ziyâretgâhları tahrip ve tahkir ettiklerini, resmî daire, köprü, hamam ve benzerini de tahrip ederek, halkın malını gasb ve yağmaladıklarını ortaya koyan belgenin transkripsiyonlu metni.

Ahlatlı olup Kızılmescid mahallesinde mukîm Hüseyin oğlu Sâlih.

Yetmiş yaşındaki pederi Sâlih'i Ruslar kılıçla öldürmüşlerdir. Kendisini de kolundan ve kafasından kılınçla yaralamışlardır. Hânesindeki eşya kâmilten yağma edilmiştir.

Ahlatlı olup Zeydan mahallesinde Kasab oğlu Ahmed.

On altı yaşında Aslı nâmındaki kızının ırzına cellâdâne bir sûretde tecâvüz etmek isteyen Ermenilere karşı, nâmûsunu kemâl-i salâbetle müdâfa'a eyleyip geceleyin asâkir-i Osmaniyye nezdine firâr ile tahlîs-i hayat ve nâmûs etmeğe teşebbüs eylemiş ise de, Ermeniler tarafından alçakcasına katledilmiştir. Kendisi soyulmuştur.

Hersan mahallesinden Mahmud oğlu Resul.

Hânesi yağma edilmiştir. Kendisinden yüz yirmi guruş alınmış, bir ay işkence ile habsedilmiş ve ahîren mezarlılıkda, ba'dehu bostancılıkda istihdâm edilmiştir.

Kızılmescid mahallesinden Safrasor Ağasızâde Hüseyin oğlu Hasan.

Hânesi yağma edilmiş ve müsinn bulunmak hasebiyle eser-i darbdan müte'es-siren üç mâh hastahânede kaldıktan sonra çıkarılmış ve kemâl-i sefâletle bir hân-eye habsedilmiştir.

Taş mahallesinde İsmâil oğlu Mehmed.

Doksan yaşındaki pederi İsmâil kılınçla parçalanmış, hânesi yağma edilerek iki ay habsedilmiştir.

Aynûlbârid mahallesinden Haso oğlu Bedri.

On yedi yaşında bâkire kızı Fâtıma'nın cebren bikri izâle edilmiş ve hânesi yağma edilmiştir. Üç mâh habsedilerek ahîren darb ve işkence ile angaryada kullanılmıştır. Ve dört yüz guruş kesesinden alınmıştır.

Kızılmescid mahallesinde Şâkir bin Mehmed.

Hânesi yağma edilmiş, kendisi firâra muvaffak olmuştur.

Avih mahallesinden Mutki Mekteb Mu'allimi Abdülhakim Efendi bin Molla İsa Efendi.

Kama ile kafası cerh edilmiş, gözlerine ağaç sokmak sûretiyle sakat edilmiş ve sağ kaburgası darb ile kırılmıştır. Kesesindeki on bir lirasıyla iki sâ'ati alınmıştır.

Mahallebaşı civârında Emine binti Musa Ağa.

Zevci Bitlis İstînâf A'zâ Mülâzımı Şaban Efendi geceleyin Ermeniler tarafından sûret-i fecî'ada katledilmiş, on sekiz beşbirlik, elli adet lira, yüz elli adet baş altunu, dört kemer, dört altın küpe, yirmi sekiz adet yüzlük banknot cebren alınmış ve hânesinde bulunan bütün eşya yağma edilmiş, kızı on beş yaşındaki Nâciye'nin cebren bıkrı izâle, Emine Hanım'ın pederi Musa şiddetle darbedilerek katl, amucazâdesi Gülperi nâm kadın dahi Ermeni kadınları tarafından darbedilerek katledilmişlerdir. Emine Hanım'ın boğazı kertebatla ip ile kısıdırılmak sûretiyle bir kaç def'alar ölümle tehdîd ve darbedilmiştir.

Taş mahallesinden Zülfü bint-i Sâdık nâm kadın.

Kayın vâlidesi Fidan ve kayın birâderi Kâmil, kurşunla katl ve hânesi yağma edilmiştir.

Taş mahalleli Âişe bint-i Abdullah.

Zevci Kâmil ve üç aylık çocuğu mâ'sûm Şerif ve hânesindeki Rukiyye nâm kadın, kurşunla gâyet fecî' bir sûrette katledilmiş ve cenâzeler köpekler tarafından parçalanmıştır. Hânesi yağma ve kendisi sol budundan kurşunla cerhedilmiş ve cerîhası el-ân mevcûd bulunmuştur. Beş lira on iki meciyesi cebren alınmıştır.

Taş mahalleli Mûnteha bint-i Molla Abdullah.

Oğlu Fâris cebren hânedan alınıp götürülmüş, hayat ve memâtı mechûldür. Fâris'in on yaşındaki oğlu Kadir ve on iki yaşındaki Tevfik, kurşunla katl ve on yaşındaki Şerif, Ermeniler tarafından duvara vurulup kafası çizmelerle tüfenk dipçikleriyle ezilmek sûretiyle vahşiyâne bir şekilde katledilmiştir. Dayısı Tâhir'in oğlu Dursun'un zevcesi Mintan ve Kışmış ve Zinet nâm kadınların ırzına ta'arruz edilmiş ve Zinet nâm kadın, defâ'atle cebren götürülüp fi'li şenî' icrâ edilmiş ve amcazâdesi Esad dahi kılıçla parça parça edilmiştir. Ve hânesi eşyası kâmilan yağma edilmiş ve her türlü vahşetler bu hâne hakkında irtikâb olunmuştur.

Kızılmescid mahallesinde Âdilcevazlı Mecidiye bint-i Ayn nâm kadın.

Çekiçle başı birkaç yerinden cerhedilip gözleri sakat edilmiştir.

Zeydan mahallesinden Fâtıma bint-i Mustafa nâm kadın.

Nâmûsuna tecâvüz edilmek istenildiğinden müdâfa'ada bulunmuş olduğu için, kafası dört yerinden değneklerle darbedilip sol kolu kırılmış, yüzünden ve sol kolunun iki yerinden kurşunla cerhedilmiş, üç lira, bir çift bilezik götürülmüştür.

Taş mahallesinde mukîm Mekteb-i Rüşdî mu'allimlerinden Hacı Ömer Efendi.

Yetmiş lira ve sâ'at kendisiyle refİKasından alınmış, bütün eşyası gasb, son zamanlarda Ermeniler, nezdine gidip para talep etmişlerse de olmadığından tazyİK edildiği.

Zeydan mahallesinde Molla Ali Kadızâde Fâzıl'ın kerİmesi Elmaset.

Düşmanın şehre duhûlü esnâsında firâr eder iken arkasında bulunan altı yaşında ve Eyyub nâmındaki mahdûmu katledilmiş ve kendisi Ruslar tarafından kaldırılıp Kızılmescid mahallesine getirilmiştir.

Kızılmescid mahallesinde Erzurumlu Hünkar Hanım.

Kocası, Vergi Kalemi Odacısı Şükrü Efendi esîr-i harb olarak götürüldüğü ve Hoca Ömer Efendi'nin hânesinde bulunduğu esnâda Ermeniler tarafından beş lira cebren alınmıştır.

Ahlat'ın Erkizan [Erkezen] mahallesinden olup Kızılmescid mahallesinde mukîme Âişe bint-i İbrâhim.

Nezinde bulunan kayın birâderinin mahdûmu Halil'in babası Kadri katledilmiştir.

Ahlat'ın Erkizan [Erkezen] mahallesinden olup Kızılmescid mahallesinde mukîm Mahmed bin Yakub.

Düşmanın şehre duhûlü esnâda Arap köprüsü civârında, kurşunla sol omuz başından mecrûh olduğu ve henüz i'âde-i âfiyet etmediğini söylemiştir.

Kömüs mahalleli Zeyneb bint-i Mehmed.

Düşmanın şehre duhûlü esnâda on altı yaşında Arif nâmındaki oğlu katl ve kendisi kurşunla ve on iki yaşında Hâlid nâmındaki oğlu, altı yerinden süngü ile cerhedildikleri.

Kömüs mahalleli Abdülgani bin Selim.

Düşmanın şehre duhûlü esnâda 19 yaşındaki birâderi Abdülbâki'yi esîr ederek götürüldüğü, üç sâ'atlerini ahz ve şehirden çıkdıkları sırada, pederi Selim'i de Kızıl câmi'-i şerîfi önünde katledildiği ifâde edilmiştir.

Hersan mahallesinden Hanife bint-i Halil.

Kılıçla tehdîd edilerek 30 lira-i nakdî ile sâ'ir huliyyâtı cebren alınmıştır.

Kızılmescid mahallesinden Münevver bint-i Veli.

Düşmanın şehre duhûlü esnâda on beş yaşında kızı Nasibe, Ermeniler tarafından alınıp götürülmüş ve nâmûsuna tecâvüz edilmiştir ve kocası Mehmed Şirin nâm şahsı da esîr-i harb olarak götürülmüş ve huliyyâtı alınmıştır.

Zeydan mahalleli Sultan bint-i Veli.

Esnâ-yı istîlâda birâderi asker Ömer ile berâber şehirden çıkar iken Tahşot civârında, birâderi katledildiği ve kendisi esîr düştüğü söylenmiştir.

Kızılmescid mahallesinden Sultan bint-i Molla Süleyman.

Düşmanın şehre duhûlü esnâda Ermeni ve Ruslar hânesine giderek kocası Hoca Yusuf'dan, tazyîk sûretiyle para taleb ve on lira, iki sâ'at ve kemeri ile bilezikleri almışlar ve ihâfesinden kocası vefât etmiştir.

Avih mahallesinden Dilber bint-i Şemo.

Düşman şehre girdiği esnâda kâ'im birâderini altı yaşında ve Beyaz nâmındaki kızı katl ve kerîmesi on yaşındaki Sultan'ın cebren bıkırını izâle etmişlerdir.

Zeydan mahallesinden Dilber bint-i Mehmed.

Düşmanın şehre duhûlü esnâda kocası Hakverdi, kurşunla cerhedilmiş ve boğazından kesilmiştir.

Düşmanın hîn-i istîlâsında tahlîs-i nefse muktedir olmadıklarından dolayı, Bitlis'de kalıp Rusların ve Ermeni çetelerinin ta'arruzât ve tecâvüzâtına dûcâr olan ahâlî-i İslâmiyye tarafından ifâde edilip ma'a'l-kasem huzûrumuzda zabte-dilen işbu ifâdât tarafımızdan tasdîk olunur.

Fî 30 Temmuz sene [1]332

Kazâzlar Şeyhi
Şeyh Yusuf

Hacı Melikzâde
Şeyh Yusuf

Molla Îsazâde
Abdülhakim

Rüşdiye-i Askeriyye
Arabî Mu'allimi
Ömer Hulusi

Polis Müdiri Vekîli
M. Arif

Bitlis Mektûbî Vekîli
Hakkı

Hersan mahalleli Kalalızâde Dursun Efendi.

Pederi seksen yaşındaki Hulefâ-yı Nakşibendiyye'den Haydar Efendi, Ermeniler tarafından kama ile doğranmak sûretiyle şehîd edilmiş ve cesedinin

bazı parçaları ve bir kolu kanlı elbiseleri içinde bulunmuştur. Hânesindeki eşya kâmilen yağma edilmiştir.

Mahallebaşında mukîme ve anası Sâniye bint-i Mustafa.

Kurşunla altı yaşında Nâciye nâmındaki kerîmesi katl ve vâlidesi Sinem'den altı lira gasb ve Bekir nâmındaki birâderi esîr edilerek götürülmüştür.

Âdilcevazlı olup Kızılmescid mahallesinde mukîme on beş yaşında Hediye bint-i Reşid.

Düşmanın şehre girdiği esnâda Rus ve Ermeniler tarafından cebren bikri izâle edilmiştir.

Avih mahallesinden Yadigar bint-i Şaban.

On altı yaşında birâderi Polad kurşunla katledilmiştir.

Avih mahallesinden Zernişan bint-i Sayyad.

Elli yaşında kâ'in birâderi Hasan oğlu İzzet ve komşusu Ali nâm şahıslar kurşunla katledilmiş ve altmış liralara cebren alınmıştır.

Kömüs mahalleli Kışmış bint-i Hoca Şaban Efendi.

Kocası bakkal Muhyiddin kurşunla katl ve yanında bulunan otuz altını cebren alınmıştır.

Karçıkan kazâsı sâkinelerinden Güllü bint-i Sâlih.

Kocası Osman katl ve on yaşındaki mahdûmu Hacı esîr edilmiştir.

Kızılmescid Mahalleli Bedo bint-i Receb.

On beş yaşında hafîdi Ali, kurşunla katledilmiştir.

Avih mahalleli Cevahir bint-i Fehim.

Sekiz yaşındaki Gülbeyaz ve dört yaşındaki Behiyye nâmındaki kızlarını kurşunla katl ve mezbûreyi boynundan kurşunla arkasından da süngü ile cerh ve yirmi aded mecidiyesini ve bir aded Serkisof sâ'atini ahzetmişlerdir.

Kömüs mahalleli Mercan bint-i Abdurrahman.

Kırk yaşında Rahime ve kırk beş yaşında Hanife ile kâ'in birâderi Resul, hânede kurşunla katl ve altmış lirası cebren ahzedilmiştir.

Yako karyeli Hacı bint-i Hâlid.

Fâtıma nâmındaki kızını kurşunla katl ve beş lirasını cebren ahzetmişlerdir.
Tatargâzî karyeli Fidan bint-i Andelib.

Kocası Ârif esîr edilip götürülmüşdür.

Patnos karyeli Telli bint-i Haso.

On iki yaşında Sultan nâmındaki kerîmesi kurşunla katledilmişdir.

Kızılmescid mahalleli Gülsüm bint-i Mehmed Efendi.

Kocası berber Şükrü'yü süngü ile katl ve dâmâdı bakkal Mehmed Ali'yi esîr etmiş ve üzerinde bulunan bir mikdâr parasını almışlardır.

Kızılmescid mahallesinden Leyla bint-i İlyas.

Mahdûmu Külhancı Sâlih'i kurşunla katletmişlerdir.

Kızılmescid mahallesinden Karacazâde Abdülaziz bin Hacı İsmâil.

Babası Hacı İsmâil ile birâderi İshak'ı kurşunla katl ve altı yüz liralарını cebren almışlardır.

Taş mahalleli Şeyh Abdülgani oğlu Şeyh Yusuf.

Ermeniler tarafından darb ve tehdîd ve envâ'-i işkence ile yirmi üç lira parası ve karısına â'id elbise vesâ'ir eşyası alınmış ve hânesi hedmedilmişdir.

Hersan mahalleli Kalalı oğlu Osman bin Yusuf.

Kızı Medine nâm kadın, Ermeniler tarafından darb ile eser-i darbdan ölmüş ve dâmâdı Hâlid'i ve oğlu Ali'yi boğazından kama ile keserek katl ve hânesi yağma edilmiş ve on dört lirası kesesinden alınmıştır. Ve komşusu bulunan Molla Mehmed'i, oğlu Ziver'i, kızını, kayın vâlidesi Hezar'ı, bacanağı Resul'ü ve hânesinde müsâfir bulunan Komaz karyeli İbrâhim'i, kılıç ve kama ile kafaları kesilmek sûretiyle itlâf etmişlerdir. Ve Osman'ın hânesine ilticâ eden Çüküs karyeli Reşid ve karısını, üç kız ve üç erkekden ibâret çocuklarını, yine kılınç ve kama ile katletmişlerdir. Yine Çüküs karyeli olup Hersan mahallesinde Osman'ın komşuluğunda bulunan bir hâneye ilticâ eden Yusuf ve refikasıyla altı çocuğu fecî' bir sûrette katl u itlâf edilmiştir.

Hersan mahalleli Maksud oğlu Musa.

Oğlu on dört yaşındaki Hasan, Ermeniler tarafından tüfenkle katledildiği gibi

dört mecrediye parası alınmış ve hânesi yağma edilmiştir. Komşusu Haso oğlu Ahmed'i, Ermeni çetesi tarafından baltalarla parçalanmışlardır. Ve Musa'nın kâ'in birâderi Sâlih bin İbrâhim, tüfenk kurşunuyla elleri bağlanmak sûretiyle katledilmiştir.

Taş mahalleli Haydar oğlu Hasan.

Ermeniler tarafından kafası kamalarla cerhedilerek kesesinden 67 lirası alınmıştır ve kendisi üç ay habsedilmiştir.

Taş mahalleli Rıdvan oğlu Sufî Hâlid.

Hemşîreleri Hanife ve diğeri Rahime ve birâderi Resul, birâderi Mehmed'in çocukları; Yusuf, Cemil, Hamid ve Horsi nâm mâ'sûm ve mâ'sûmeler kılınç ve balta ve kamalarla Ermeni çeteleri tarafından fecî' bir sûretde katledilmiştir. Yüz yirmi liralık ziynet, altın ve lirası ve otuz iki beşi birliği alınmış, hânesi yağma edilmiştir.

Taş mahallesinden Sadık oğlu Polad.

Oğlu yedi yaşında Yusuf, refikası Nazlı bint-i Rüstem ve kızları; Nesibe, Hâdiye ve birâderinin haremi Sultan, Ruslarla Ermeni çeteleri tarafından kılınç ve kama ile parçalanmış ve kesesinden yetmiş aded lirası alınmış ve hânesi yağma edilerek hânesi yakılmışdır.

Vanlı olup Mahallebaşı'nda mukîm ihtiyâr Hasan Ağa.

Darb ve işkence edilmiş ve elbiseleri yırtılarak beş yüz guruşu alınmıştır.

Hersan mahalleli Hatibzâde Molla Hamza bin Molla İbrâhim.

Amucazâdesi Haydar Efendi'nin oğlu Abdülmecid ve Abdülaziz, Ermeniler tarafından kurşunla katledilmiştir. Diğer amucazâdesi Halife Molla Ali oğlu on beş yaşında Mehmed ve iki refikası Cevahir ve Zeyneb'in nâmûslarına tecâvüz ve kızları Huri ve Sabriye'nin bıkırları izâle ile mükerreren fî'l-i şeni' icrâ edilmek sûretiyle cümlesi kılınç ve baltalarla katledilmiştir. Ve hânesinde müsâfireten mukîm Malazgird'in Tendürek karyeli Fakı Mehmed iki oğlu, iki kızı ve refikası, yine Ermeni çeteleri tarafından Hersan mahallesinde telgraf müdürlerinden Resul Efendi, hânesinde parçalanmıştır. Ve Molla Hamza'nın elli beş lirası kesesinden alınmış ve kızının huliyyât ve elbisesi ve hânesi yağma edilmiştir.

Hersan mahalleli Bedir bin Süleyman.

Birâderi Molla Resul Ermeni çeteleri tarafından tüfenk kurşunuyla katledilmiş, yedi lira ve sâ'ati cebren alınmıştır. Hemşîresi Yadigar ve Feride'nin huliyyâtı alınmıştır.

Zeydan mahalleli Reyhan bint-i Ömer.

Zeyci Musa kılınçla öldürülmüştür.

Taş mahalleli Zülfinaz bint-i İsa Ağa.

Oğlu Abdülhamid kafası parçalanmak sûretiyle katledilmiş ve yirmi lirası kesesinden alınmıştır.

Aynûlbârid mahalleli Zeyneb bint-i Hâlid.

Kızı Hanife ve dâmâdı Memi, Ermeni çetesi tarafından kama ile katledilmiştir.

Hersan mahalleli Cevahir bint-i Hacı Ali.

Oğlu Mehmed Said kurşunla katledilmiş ve kırk aded güllü altun ve gümüş kemer ve altun küpesi ve yirmi üç mecidiyesi alınmıştır.

Hersan mahalleli Kışmış bint-i Osman Bey.

Hânesi Rus ve Ermeni çeteleri tarafından yakılmış, kızı Zinet, hafidesi altı yaşında Âliye, oğlu yedi yaşında Mehmed Sâlih, hâne derûnunda ihrâk edilmiştir. Oğlu on beş yaşındaki Osman, esîr-i harbolarak götürülmüştür. Hafidi beş yaşındaki Necdet, Rus kumandanı tarafından cebren alınıp götürülmüştür.

Hersan mahalleli Yadigar bint-i Süleyman Çavuş.

Pederi Süleyman Çavuş ve birâderi Resul, Ermeniler tarafından balta ve kılınçla katledilmiş, elli lira ve başındaki ferâhisi ve kesesinde yedi lirası ve bir çift altun küpesi alınmıştır.

Taş mahalleli Ayn ibn-i İsmâil.

Pederi ihtiyâr İsmâil, Ermeniler tarafından katledilmiş, on üç lira otuz guruş ve sâ'ati alınmıştır ve iki ay hapsedilmiştir.

Taş mahalleli Ali bin Mehmed.

On beş yaşında bulunan merkûm, Ermeniler tarafından üç yerinden kama ve süngü ile cerhedilmiş ve amcası Kâsım, hâne derûnunda yakılmış ve amucazâdesi Hâlid ve Abdülkâdir'i ve amcasının karısı Rukiyye'yi kılınçla kesmişler, yirmi lirasını almışlar, beş lira da Rukiyye'nin cebinden çıkarıp almışlar ve kendisinden iki lira, bir rovelver, bir sâ'at alınmış ve hânesi tamamen yağma edilmiştir.

Aynülbârid mahallesinden Mehmed bin Hamid.

Sekiz yaşında bulunan merkûm Mehmed Ermeni çeteleri tarafından darb ve cerhedilmiş ve pederi Hamid esîr-i harbolarak götürülmüş ve amucaları Fâris ve İsmâil kama ve kılınçla parçalanmıştır.

Zeydan mahalleli Kadri bint-i Cum'a.

Oğulları dört ve on dört yaşında Hüseyin ve Mehmed'i kılınçla kesmişler ve kâ'in birâderi Emin kurşunla katl ve hânesi yağma edilmiştir.

Mahallebaşı'ndan Didar bint-i Receb.

Ermeniler tarafından darb ve işkence edilerek hânesi eşyasıyla Sefer Beyzâde Kâmil Bey'in emâneten bırakılan eşya-yı beytiyyesi kâmilten yağma edilmiştir.

Taş mahalleli Muhabbet bint-i Hacı İsmâil.

Zevci Kâsım hasta yatakda iken tüfenk kurşunuyla katledilip hâne derûnunda ihrâk edilmiştir. Yirmi lirası alınmıştır. Birâderi Hâlid dahi kapı önünde asılmak sûretiyle öldürülmüştür. Dayısı karısı dul Rukiye'yi de kılınçla kesmişler.

Hersan mahallesinden Mercan bint-i Şâkir.

Birâderzâdesi on beş yaşındaki Yusuf'u kama ile öldürüp hânesi ihrâk edilmiştir.

Avih mahalleli Polad oğullarından Hâlid'in zevcesi Minnetî.

Zevci Hâlid ve yedi yaşındaki Çerkes nâm oğlu, Ermeni çeteleri tarafından fecâ'atle katledilmiş ve yirmi lirası alınmıştır.

Zeydan mahalleli Besi bint-i Süleyman.

Zevci Abdullah ve Besi'nin birâderi Ma'ruf ve Reşid ve görümü bâkir Feriha nâm kız, Ermeni çeteleri tarafından katledilmiştir.

Hamtos mahalleli Yedigâr bint-i Hasan.

Oğlu on sekiz yaşındaki Abdûlbaki, Ermeniler tarafından alınıp götürülmüş ve hânesi yağma edilerek kendisinden on lira alınmıştır.

Avih mahalleli Cemile bint-i Bekir.

Sekiz yaşında bulunan mezbûrenin anası Hezar, Ermeniler tarafından katledilmiş ve hâneleri yağma edilmiştir.

Mahallebaşı'ndan Hayriye bint-i İbrahîm.

Ermeni çeteleri tarafından cebren bikri izâle ve Rus efrâdı tarafından defâ'atle

nâmûsuna tecâvüz edilmiştir. Bir lirası, saç bağları, elbise vesâ'ir eşyası kâmilten alınmıştır.

Kızılmescid mahalleli Kûy (?) bint-i Şero.

Zevci Mehmed Ali hasta iken Ermeni çeteleri tarafından katledilmiştir.
Marmutlu mahallesinden Şöhret bint-i Mehmed.

Dokuz yaşındaki oğlu Müştak ve dört yaşındaki Hikmet, Ermeni çeteleri tarafından kılınçla katledilmiştir. Cebinden beş lirası alınmış ve hânesi yağma edilmiştir.

Ahlatlı olup Hamtos mahallesinde mukîme Hamail bint-i Abdülaziz.

Oğulları Ali ve Şâkir Ermeniler tarafından kurşunla katledilmiş ve hafdesi on yaşında Pâkize'nin kolunu ve kulağını kesmek sûretiyle katledilmiştir. Gelini Hamail tüfenk ile cerhedilerek eser-i cerhden beş gün sonra öldürülmüştür.

Tatargâzî karyeli olup Diyarbekir cihetine gitmek üzere Bitlis'den geçmekte iken Ermeni çeteleri tarafından der-dest edilen Sâfiye.

Zevci Süleyman, kızları sekiz yaşındaki Emetullah ve memedeki Redikal (?) nâm sabiyye kılınçla Ermeni çeteleri tarafından parçalanmıştır. Oğlu Abdülkerim gâ'ib olmuştur. Eşyası yağma edilmiştir.

Hamtos mahallesinde mukîme Âdilceviz'in Manik karyeli Fidan bint-i Musa.

Zevci Abdülmecid darb ve cerhedilerek esîr-i harbolarak Ermeniler tarafından götürülmüştür.

Azâd karyeli olup Diyarbekir cihetine gitmek üzere Bitlis'den geçmekte iken Ermeni çeteleri tarafından der-dest edilen Subera bint-i Amo.

Gelini Medine ve on beş yaşındaki oğlu Abdülbaki, Ermeniler tarafından cebren götürülmüştür. Eşyası alınmıştır.

Kerekoğlan karyeli olup Kömüs mahallesinde mukîme Zarife bint-i Süleyman.

Birâderleri Ali ve Memi, Ermeni çeteleri tarafından katledilmiş ve eşyası kâmilten gasbolunmuştur.

Dedeli karyeli olup Kurubulak mahallesinde mukîme Abanî bint-i Hasan.

Zevci Haso, kâ'in birâderi Süleyman ve haremi Harime Rus ve Ermeni çeteleri tarafından kılınçla kesilmiş ve yirmi lirasıyla eşyası gasbedilmiştir.
Ahlatlı olup Kurubulak mahallesinden Minnetî bint-i İbrâhim.

Pederi ihtiyâr İbrâhim, kardeşi Mecid, Ermeni çeteleri tarafından kılınçla kesilmiştir. Eşyası ve dört yüz guruşu alınmıştır.

Taş mahalleli Cemile bint-i Hüseyin.

Zevci İbrâhim ve oğlu on iki yaşındaki Sayyad [veya Seyyid] Ermeni çeteleri tarafından katledilmiş ve üç lirası alınmıştır.

Nâhoşnûd mahalleli Zinet bint-i Nûri.

Kardaşı Hâlid'i kurşunla Ermeniler katletmişler, iki yüz guruşunu almışlar.

Dedeli karyeli olup Kurubulak mahallesinden Gûrnaz bint-i Haso.

Babası Haso, birâderi 15 yaşındaki Cemşid, vâlidesi Amo, birâderi dört yaşındaki Ahmed, kılınçla, kurşunla katledilmiş, on iki lirasıyla eşyası alınmıştır.

Şamlı olup Kızılmescid mahallesinde Esmâ bint-i Hacı Mustafa.

Oğlu mahkeme başkâtibi İzzet Efendi Ermeniler tarafından katledilmiş, on beş lirasıyla sâ'at ve eşya-yı beytiyyesi kâmilen yağma edilmiştir.

Mabekor mahalleli Fâtıma bint-i Mehmed Efendi.

Oğlu on yaşındaki Necmeddin, Ermeniler tarafından katledilmiş, kocası İsmâil eser-i darbdan altı aydır yatakda hareketden mu'attal bir hâlde bulunuyor. Üç yüz lirası ve başındaki altmış altunu ve ferâhîsi, beş sâ'at ve üç bilezik ve eşya-yı beytiyyesi tamamen alınmıştır.

Zeydan mahalleli Kışmış bint-i Ahmed.

Pederi Ahmed'i Ermeni çeteleri kılınçla kesmişler ve beş lirasını almışlar.

Tatargâzî karyeli olup Bitlis'den geçmekte iken Ermeni çeteleri tarafından der-dest edilen Sâliha bint-i Memi.

Birâderler Hâmi ve Hamza ve oğlu dokuz yaşında Sâlih ve altı yaşındaki Sâbit ve dört yaşındaki Sultan, Ermeni çeteleri tarafından kılınçla kesilip parçalanmıştır.

Tatargâzî karyeli Elmaset bint-i Abdülgafur.

Oğlu on beş yaşındaki Said esîr edilip Ruslar tarafından götürülmüştür. Zevci Hüseyin, kılınçla Ermeniler tarafından katledilmiştir.

Malazgird'in Şirvanşeyh karyeli Râbia bint-i Hacı.

Pederi Hacı ve vâlidesi Saray ve birâderinin zevcesi Leyla, birâderi on yaşındaki Sabri ve memedeki birâderi Şebab ve halası Horzi ve hemşiresi Cemile, Ermeni çeteleri tarafından katledilmiştir.

Malazgirdli Nuran bint-i Şebab.

Pederi Şebab Ermeniler tarafından gâ'ib edilmiştir.

Avih mahalleli Nigar bint-i Polad.

Kocası Ermeniler tarafından kama ile kesilerek otuz lirası alınmış, hânesi yağma edilmiştir.

Kızılmescid mahallesinde Papir sokağında.

Dâvud'un haremi Fâtıma ve iki oğlan, bir kız çocuğuyla Dellak Nezir'in haremi ve baldızları Fâtıma ve Hâdiye ve Fâtıma'nın iki kız ve bir oğlan ve Hâdiye'nin bir kız, bir oğlan çocukları ve Kômüs mahalleli Hasan'ın zevcesi ve kâ'in vâlidesi ve kızı Ermeni çeteleri tarafından götürülmüştür. Ve üserâdan Kürümzâde Habib Efendiyle Emrullah nâmındaki çocuk, katl u itlâf ve Alemdar köprüsü civârında Hacı Rüstem'in on iki yaşındaki kızının cebren bikri izâle edilmiştir.

Aynûlbârid mahalleli Abdülhamid'in haremi Âişe bint-i Ahmed.

Zevci Abdülhâmîd, oğulları altı ve iki yaşında Şevket, Latif, İhsan, Ermeni çeteleri tarafından götürülmüştür. Hânesi yağma edilmiştir.

Komus mahalleli İbrâhim Halil zevcesi Gürcü bint-i Ahmed.

Nâmûsuna Ermeniler tarafından tecâvüz edilmiş, kâ'in birâderi İsa Efendi'nin oğlu on yedi yaşında Abdülbâki, Ermeni çeteleri tarafından götürülmüş ve hânesi yağma edilmiştir.

Aynûlbârid mahallesinden Âişe bint-i Sülin.

Ermeniler tarafından kafası ve dişleri kırılmış ve hânesi yağma edilmiştir.

Aynûlbârid mahalleli Yadigar bint-i Bayram.

Ermeni çeteleri tarafından hânesi yağma edilmiştir. Zevci Polad Efendi götürülmüştür.

Taş mahalleli Cemile bint-i Feyzi Bey.

Zevci Mehmed ve kâ'in birâderi Mikdad'ı Ermenilerle Ruslar katletmişler ve cenâzelerini yakmışlar. Hânesi yağma ve ihrâk edilmiş, hânesi kapısı yangın

esnâsında Ermeniler tarafından bağlanıp tahlis-i nefis için kendisini pencereden atarak kulağından mecrûh olmuştur.

Taş mahalleli Hanım nâm kadın, Ermeniler tarafından parçalanmış ve hânesi yağma edilmiştir.

Taş mahalleli Sufi Veli bin Receb.

Amcazâdesi Keşiş ve kızı Hâdiye ve Cemile ve birâderzâdesi on beş yaşında Said ve on üç yaşında Hamid ve yedi yaşında Cemil ve beş yaşında Garib, Rus ve Ermeniler tarafından kılınç ve kama ile kesilmiştir. Ve hânesi yağma edilmiştir. Haremi Cemile'den altmış lira alınmıştır.

Taş mahalleli binâcı Mahmud'un zevcesi Nasibe'nin kafası Ermeniler tarafından kesilmiş ve Nasibe'nin beş yaşındaki çocuğu Şükrü kılınçla kesildikten sonra, alet-i tenâsülü kat' ile ağzına sokulmuş ve on yaşındaki Cemile'nin gözleri oyulmuş ve kafası kesilmiştir.

Avih mahalleli Râyişe bint-i Mustafa.

Oğlu on beş yaşında Ali, on yedi yaşında İzzet, zevci Hasan, Ermeni çeteleri tarafından parçalanmış ve kafaları el-ân mevcûddur.

Avih mahalleli Kûy (?) bint-i Resul ve Kılıç oğlu Haso ve oğlu İzzet, Mazoran Şeyhi Şeyh Ahmed Efendi ile zevcesi Şema ve hizmetçisi Kırmızı, Ahmed oğlu Mehmed ve birâderi Mikdad ve Aşrzâde Fâris, birâderi Ahmed, üveği oğlu İzzet ve Aşrzâde Habib'in karısı Zekiye, Polad oğlu İsmâil, birâderzâdesi Hâlid, sıvacı Bolak oğlu Fethullah, Bayındır oğlu Hacı Ali, mahdûmu Yusuf Ermeniler tarafından katledilmiş ve kılınçla parçalanmışlardır.

Hacı Yusufzâde Şemseddin'in kızı on üç yaşında Melek ve Arafat'ın vâidesi Zülfinaz Ermeniler tarafından katledilmiştir.

Meşkozâde Mahmud'un kerîmesi Feride, korkusundan tecennün ederek kendisini asmak sûretiyle hûnhâr çetelerin elinden kurtarmıştır.

Hersan mahalleli Maksud bin Kâsım.

Ruslar tarafından birâderi Süleyman'ın on beş yaşındaki kızı Güllü'nün bikri izâle ve yirmi yaşındaki Peri'nin nâmûsuna tecâvüz edilerek ba'dehu kılınç ve kama ile parçalanmıştır. Hânesi yağma edilmiştir.

Hersan mahalleli Mehmed bin Hasan.

Hânesinde misâfir seksen yaşında Mehmed isminde bir Kürd katl ve hânesi yağma edilmiştir.

Hersan mahalleli Reyhan bint-i Şemseddin.

Hânesinde misâfir Hizanlı Fâtıma ve Van köylülerinden Ziyet nâm kadınların nâmûsuna Ruslar tarafından tecâvüz edilerek ba'dehu katledilmiştir.

Hersan mahalleli Batum bint-i Yusuf.

Oğlu yedi yaşındaki Tefik, Ruslar tarafından esir edilip götürülmüş ve hânesi yağma edilmiştir. Ve komşularından Azizo Neno nâm kadının kocası Ruslar tarafından katledilmiştir.

Hersan mahalleli Şöhret bint-i Mehmed.

Ruslar tarafından oğlu Şefik esir edilip götürülmüştür. Hânesi yağma edilmiş ve kırk yedi lirası cebinden alınmıştır.

Avih mahalleli Güllü bint-i Emrullah.

Zevci Cihangir Ruslar tarafından katledilmiştir. On beş lira ve on beş mecdiyesi alınmıştır.

Avih mahalleli Ümmühan bint-i Abdülgafur Efendi.

Hafidi on altı yaşında Polad, Ermeniler tarafından parçalanmıştır.

Kömüs mahalleli Molla Velizâde Bilal bin Hasan.

Ruslar tarafından katl ve hânesi yağma edilmiştir.

Kömüs mahalleli Birâderzâde Mirze'nin refikası Gülçin bint-i Selam ve yine Birâderzâde Hacı Mehmed'in refikası İffet bint-i Abdurrahman ve ortağı Vanlı Kadın ve İffetin kızı ve Gülenzâde Fâris bin Eyyub'un refikası Mahbube bint-i Yakub ve Dilanzâde (?) Polad'ın refikası Hano bint-i Ali ve Barutczâde Osman'ın refikası Ana bint-i İsmet ve küçük çocuğu Abdullah ve Güloğlu Molla Mahmud'un kızı a'ma Koşdu (?) ve Rüstem oğlu Şaban ve Kösezâde Hasan ve oğlu Süleyman ve Senco bin Şaban Ruslarla Ermeniler tarafından kılıç ve kama ve süngü ile parçalanmak sûretiyle katledilmişlerdir.

Kömüs mahalleli Hamza Çelebizâde Haydar'ın haremi Peru bint-i Abdullah Ermeniler tarafından götürülmüş ve Hamza Çelebizâde Fâris bin Yusuf ve haremi Kudret bint-i Ali Efendi ve Hamza Çelebizâde Ayo'nun oğlu Halo'nun haremi Sultan bint-i Abdullah ve yine o â'ileye mensûb Ahmed'in refikası Cevahir bint-i Ömer Ağa Ruslar tarafından katledilmiştir. Ve Hamza Çelebizâde Veli Çavuş'un hânesi Ermeni çeteleri tarafından bomba ile tahrîb edilmiştir.

Kömüs mahalleli Fethullah'ın kızı ve Nûri'nin haremi Meryem Ruslar tarafından katledilmiştir.

Zeydan mahalleli Reşid bin Cafer, birâderi Ali, birâderzâdesi Hâlid sûret-i fecî'ânede katl, Hâlid'in mahdûmu on beş yaşında Mehmed Sâlih esîr ve hâneleri yağma edilmiştir.

Zeydan mahalleli Nûri bin Osman'ın zevcesi Fâtıma ve altı yaşında kızı Hürriyet, üç yaşında oğlu Abdulaziz esîr ve hâneleri yağma edilmiştir.

Zeydan mahalleli Ömer bin Mehmed'in karısını ve yedi yaşında kızı ve Resul bin Veli'nin altı yaşında oğlu, sekiz yaşında kızı Ruslar tarafından esîr ve eşyaları yağma ve Sofu İbrâhim sakat ve yetmiş yaşında olduğu halde ve zevcesi Âsiye ihtiyâre ve ma'lûle bulunduğu halde katledilmişlerdir. Zeydan mahalleli elli yaşında Süleyman bin Mehmed yüz yaşında vâlidesi Ümmihanî Rus ve Ermeniler tarafından katl ve zevcesi Kışmış bint-i Halil cerhedilmiştir. Hizanlı Hamza Ruslar tarafından katl ve hânesi yağma edilmiştir.

Zeydan mahalleli Hacı Mahmud Efendizâde Hâfız Yakub Ruslar tarafından katl ve Hasan oğlu Eminin karısı Elmas katl, kerîmesi Nâdire dört yerden kurşunla cerhedilmiştir. Veli mahdûmu Ömer, Haydar oğlu Halef ve iki küçük mahdûmu ve Hâlid bin Nûri, Hamza oğlu Said, Sâdık oğlu Mikdad, Mahmud'un zevcesi Dîdare, kızı Güllü, Hasan'ın kerîmesi Cevahir, diğer Cevahir bint-i Abdullah, Melenzelizâde yetmiş yaşında İrfan, Hacı Cündi Abdulcelil, Hacı Cündi'nin haremi Zekiye, diğer haremi Ziynet, vâlidesi Güllü, oğlu üç yaşında Abdullah, kerîmesi dört yaşında Nûriye, Şükrü'nün karısı Penbe, Ahmed'in zevcesi Nâdire, Habib'in mahdûmu Eşref, Terzi Murtaza oğlu Fâik sûret-i fecî'ânede, Terzi Pûrîzâde Abdurrahman parçalanmak sûretiyle, Kazancızâde İbrâhim oğlu Tevfik, Seyfullah Efendi oğlu sekiz yaşında Dursun, Hamza oğlu Bekir, Zülkadirzâde Sâdık oğlu Mikdad, Mamagüzâde (?) Osman oğlu Hâlid, Tahincizâde Abdullah, Zülkadirzâde Kâsım'ın oğlu yedi yaşında Mehmed katl ve hâneleri Rus ve Ermeniler tarafından yağma edilmiştir.

Pûrîzâde Receb oğlu yetmiş yaşında Hakverdi katl ve hânesi ihrâk edilmiştir. Dizdarzâde İrfan'ın oğlu Şükrü, Gülşo oğlu Musa katl ve Musa'nın karısı Reyhan iki yerden yaralı, Hâlidzâde Nûri'nin mahdûmu Hâlid Ruslar tarafından esîr ve karısı katledilmiştir. Vankavarlı Mehmed bin Mahmud ve kızı Huri Ruslar tarafından cerhedilmiştir. Zeydan mahalleli Abdullah oğlu İsa, Çürükzâde Hâlid'in karısı Halime, Muhtar Şaban'ın mahdûmu Nûri ve hafîdi Şemseddin Ârif zükûr ve Rus ve Ermeniler tarafından katl ve Şaban'ın kâ'in birâderi Tevfik esîr ve hâneleri yağma edilmiştir.

Zeydan mahalleli Pir Musazâde Şevket bin Habib Efendi Ruslar tarafından götürülmüş ve yine o mahalleli Kalalızâde Mustafa bin Hakverdi'nin birâderi

Abdullah, Mustafa'nın karısı Selbi bint-i Reşid Efendi Rus ve Ermeniler tarafından katl ve hâneleri yağma edilmiştir. Ve yine o mahalleli altmış yaşında Polad bin Hâlid, Nâsırzâde Hacı Osman'ın hemşiresi seksen beş yaşında Rindi (?), Müzikzâde (?) Şemseddin, Fethullah haremi Nigar, Budağzâde Mehmed'in karısı Hediye, iki ve dört yaşlarında iki kızıyla yedi yaşında bir oğlu, Nâsırzâde İshak'ın karısı Selbi, Nâsırzâde Şemseddin Efendi'nin vâlidesi seksen yaşında Kudret, Kalalızâde Süleyman bin Sadullah Rus ve Ermeniler tarafından katl ve hâneleri yağma edilmiştir.

Beşir Efendizâde Şükrü'nün vâlidesi Hanım ve kerîmesi on beş yaşında Cemile, Kâdızâde Mahmud'un haremi Fâtıma, Derviş'in vâlidesi Hazo, Mustafa'nın haremi Hamo, Hâfız'ın haremi Kudret Ruslar tarafından katl ve hâneleri yağma edilmiştir.

Düşmanın hîn-i istilâsında tahlîs-i nefse muktedir olamadıklarından dolayı Bitlis'de kalıp Rusların ve Ermeni çetelerinin ta'arruzât ve tecâvüzâtına dûçâr olan ahâlî-i İslâmiyye tarafından ifâde edilip ma'a'l-kasem huzûrumuzda zabte-dilen işbu ifâdât tarafımızdan da tasdik olunur.

Kazâzlar Şeyhizâde
Yusuf

Hacı Melikzâde
Şeyh Yusuf

Molla İsâzâde
Abdülhakim

Rüşdiye-i Askeriyye
Arabî Mu'allimi
Ömer Hulusi

Polis Müdiri Vekîli
M. Arif

Bitlis Mektûbî Vekîli
Hakkı

Memleketin Zeydan, Kömüs, Hersan mahallelerindeki bütün bağlar tahrîb müsmir ve gayr-ı müsmir eşcâr kat'edilmiştir.

Çarşudaki dükkânların bütün kapakları ihrâk ve ba'zılarının damları hedmedilmiştir.

1- Mahallebaşı'nda Caferuzâde'nin hânesei hedm ve kapusu önünde yirmi nüfûsu mütecâviz kadın, erkek, çocuk katledilmiş, fotoğrafı alınmıştır.

2- Yine o mahallede Ahmed'in hânesei tandırında Taş mahalleli on ikişer yaşlarında Ali ve Abdullah nâmlarındaki iki çocuğu katl ve Taş mahalleli İlyaszâde Kerimo'nun kafası kesilmiş ve kanlı külâhı fotoğrafı alınmıştır.

3- Mahallebaşı caddesi üzerinde onbeş nüfûsu mütecâviz kadın, erkek sıbyan sûret-i fecî'âda itlâf edilerek fotoğrafı alınmıştır.

4- Ayntab kazâsı sâkinlerinden on beş yaşında Fâtıma nâmındaki kızın bickrini izâle, sol elinin iki parmağı kat'edilmiş ve fotoğrafı alınmıştır.

İhrâk Edilen Hâneler

- Zeydan mahalleli Suvacızâde Abdulgani hânesi.
Zeydan mahalleli Bidâyet Başkâtibi Resul Efendi.
Zeydan mahalleli birâderi Süleyman hânesi.
Zeydan mahalleli Tahincizâde Hakverdi hânesi.
Zeydan mahalleli Molla Musazâde Reşid hânesi.
Zeydan mahallesinin Aşağıkala'da Hacı Hamza'nın hânı.
Hersan mahalleli Sâ'atcızâde Hacı Mehmed Efendi hânesi.
Hersan mahalleli Tahtavîzâde Mahmud Efendi.
Zeydan mahalleli Tüccâr Resulzâde Receb oğlu Derviş hânesi.
Taş mahalleli Hacı Mehmed Sâlih Efendi hânesi. Cesîm bir hânedir.
Taş mahalleli Kasab Beşir hânesi.
Taş mahalleli Da'va Vekîli Mustafa Efendi hânesi.
Taş mahalleli Mecid bin Polad hânesi.
Taş mahalleli Bekir bin Ahmed hânesi.
Taş mahalleli Barutcuzâde Yasin'in fevkânî kısmı.
Taş mahalleli Derviş Ağazâde Sâdık hânesi.
Taş mahalleli Hacı Hasanzâde Resul Efendi bin Hacı Bedir Ağa hânesi.
Muntazam ve cesîm bir hânedir.
Taş mahalleli Hacı Hasanzâde Osman Efendi bin Hacı Mehmed hânesi.
Taş mahalleli Hacı Hasanzâde Komiser Ârif Efendi bin Murad Ağa hânesi.
Taş mahalleli Hacı Hasanzâde Yasin Efendi bin Fâris hânesi.
Taş mahalleli Dörtsanduk Şeyhizâde Şeyh Abdulmecid ve Şeyh Nazif (?) efendiler hânesi.
Taş mahalleli Papuççu Bedir hânesi.
Hersan mahalleli Hangölüzâde Bapir hânesi.
Hersan mahalleli Müzikzâde (?) Cehver hânesi.
Hersan mahalleli Halil Bey hânesi.
Taş mahalleli Kösezâde Bayram hânesi.
Müftizâde Sadullah Efendi'nin kahvehânesi.
Zeydan mahalleli Cafer'in hânesi.
Zeydan mahalleli Hacı Rüstem hânesi. Büyük bir hânedir.
Zeydan mahalleli Caferuzâde Eyyub hânesi.
Taş mahallesinin Gökmeydan civârında Tüccâr Yakubzâde Süleyman hânesi.
Zeydan mahallesinin altında Kalbur civârında Kâkîzâde Ahmed bin Receb

hânesi.

Zeydan mahallesinin altında Kalbur civârında İsa bin Abdüssamed hânesi.

Zeydan mahallesinin altında Kalbur civârında Yunus bin Hacı Hasan hânesi.

Zeydan mahallesinin Yusufpaşa civârında Mecid bin Bekir hânesi.

Zeydan mahallesinde Kâkîzâde Abdürrezzak bin Hamid hânesi.

Zeydan mahallesinde Gülşenem oğlu Halil hânesi.

Zeydan mahallesinde Fakih Hasan'ın hânesi.

Câmi'ler

Meydan câmi'-i şerîfi	İhrâk
Câmi'-i Kebîr	İhrâk ve tahrîb
Hocabey	“
Gökmeydan	“
Şeyhhasan	“
Kurupınar	“
Fârisiye câmi'-i şerîfi	Tahrîb
Hâtûniyye	Ahur ittihâz edilmiştir
Kureyşi	Tahrîb
Marmut	“
Taş	“
Kızılmescid	Tahrîb
Alemdâr	“
Şerefiye	“
Çeharsandık	İhrâk
Sultânarab	Tahrîb

Medreseler

Gökmeydan medresesi	Tahrîb
Kirafiye (?)	“
Gazibekye	“
Şerefiye	“

Tekyeler

Küfrevi tekyesi	İhrâk
Şeyheminefendi tekyesi	Tahrîb
Şeyhabdullâh Bedehşânî tekyesi	İhrâk

Ziyaretgâhlar

Şeyhabdullâh Bedehşânî	İhrâk
Velîşemseddîn	Tahrîb
Şeyhhabo	“
Şeyhü'l-garib	“

Mektebler

Gökmeydan İbtidâ'î mektebi	
Marmut civârında Sultânî	
Kızılmescid'de İbtidâ'î	
Çarşubaşı'nda İbtidâ'î	
Hersan mahallesi'nde İbtidâ'î	

Devâ'ir-i Resmiyye

Hükûmet dâ'iresi	Dâhilen tahrîb
Polis dâ'iresi	“
Jandarma dâ'iresi	“
Beledî dâ'iresi	“

Hânlar

Çarşuda tüccâr hanları	İhrâk
Aşağıkal'a'da Hamza'nın hanı	“

Köprüler

Arap köprüsü	
Alemdâr köprüsü	
Saferbey köprüsü	
Diyadin köprüsü	
Şorpunar köprüsü	
Hatuniye	

Polis karagolhâneleri

Mahallebaşı karagolhânesi	Tahrîb
Çarşı karagolhânesi	“
Kurupınar karagolhânesi	“
Saparkur karagolhânesi	“
Kömüs karagolhânesi	“
Zeydan karagolhânesi	“

Hamâmlar

Paşa hamâmı	Tahrîb
Hân	“
Orta	“

Depolar

Gökmeydan civârında askerî deposu	İhrâk
Beledî dâ'iresi civârında askerî deposu	Tahrîb

Hulâsa

Rus kıta'âtının mağlûben hezîmeti üzerine Bitlis'e duhûlümüzde şehrin hey'et-i mecmû'ası yek-nazarda bir levha-i hûnîn-i fecâ'at ve harâbiyyet arzetmiştir. Öyle bir levha ki:

Her sâhib-i vicdân bu derece vahşetler îkâ' eden insânlara la'net-hân olmak-dan kendisini alamaz. Yukarıda ahâlî-i İslâmiyye tarafından ma'a'l-kasem ifâde edilip sırasıyla yazıldığı üzere şehre duhûl eden Ruslar tahlîs-i nefse şitâb ile kurtulamayan çocuk, kadın, erkek birçok insânların hûn-ı ma'sûmânesini kılıç, kama, balta, kurşun, bomba gibi vesâyit-i vahşetleriyle ırâka etdikden sonra bakiyetü's-

süyûf sekiz yüz seksen iki nüfûsu kâbiliyyet-i isti'âbesi on-on beş nüfûsa ancak kâfi gelebilen ve beher odaya altmış-yetmiş nüfûsu bırakmak sûretiyle bilâ-istisnâ cümlesini iki ay dâ'ire-i hükûmetde ve ba'dehu Kızılmescid mahallesindeki hânelerde habsederek erkekleri angaryada kullanmışlar ve esîr etdikleri me'mûrları altı gün aç bıraktıktan sonra gerilere göndermişler şehrin umûm erzâkını alıp kalanlara yevmiye yarım nefer ta'yîni olarak kuru ekmekden başka bir şey vermemişlerdir. Zulm-dîdegân beş ay altı gün zarfında mahbeslerinin tenvîr edildiğini göremiyerek karanlıklarda imrâr-ı vakt eylemişlerdir. Otuz ikisi müstesnâ olmak üzere bütün genç ve ihtiyâr kadınların nâmûsunu hetk ve kızların bîkrini izâle eylemek vahşet ve cinâyetini irtikâbdan ve bî-çâregâna ezâ ve işkenceden çekinmemişlerdir. Hatta tefrîk etdikleri kadın ve kızlardan on sekizini bir hâneye tıkayarak cebren fuhşa alıştırmış ve aşıladıkları sifilisten altısının ma'lûliyeti müşâhede edilmesi üzerine tecrîd edilmişler, diğerlerinin nâmûsu şehrin istihlâsı gününe kadar hazz-ı behîmelerinin âlet-i fecâ'at-âlûdu olup kalmıştır. Fuhşiyâta alıştırdıkları kadınları dîn ve milliyetlerini her sûretle tahkîr etmeğe icbâr etmişlerdir. Zeydan mahallesinde mukîm Ahlatlı Kasab oğlu Ahmed'in on altı yaşındaki kızı Aslı'nın bîkrini izâle etmek, ismetini yırtmak istedikleri halde nâmûsunu kemâl-ı salâbet ve celâletle müdâfa'a etmesinden gazab-nâk olan celâdlar bir kolunu kılınçla vücûdundan ayırmış iseler de sebâtını ihlâl etmiyerek firâra başladığı sırada Arab köprüsü civârında kurşunlarla o iffet mücessemini öldürmüşlerdir ve hiç bir sûretle müdâfa'a kudretine mâlik olmayan ma'sûm bir çok insan yavrularının kafalarını duvarlara çarpıp çizmelerle ezerek katletmeleri levâyih-ı fecâ'atın en kanlı, en şenî, en nefret-âver, en mü'essir nümûnelerindendir. Hânelerde bağçeler arasında parçalanmış ve vücûdlarından ayrılmış kafalar, kollar, bacaklar, kadın saçları, pek küçük çocuk cenâzeleri, kanlı gömlekler, elbise parçaları, yatak bozuntuları ve şehirden firârları günü katlettikleri yirmi iki kadar erkek Müslimânın kanlar içerisindeki cesedleri târîh-i beşerin eşk-i te'essürle tahrîr ve tersîm edeceği müvahhas, mü'essif işkâl irâ'e ediyor. Bu vahşetlerin tahammûlsüz te'sîriyle bir hayli insânlar açlıktan ölmüş, korkudan tecennün eylemiştir. Kumandan ve zâbitânın ikâmet eyledikleri otuz kadar hâne istisnâ edilirse kırkda biri ihrâk ve bütün hânelerin kapıları, pencereleri, camları hatta ekserisinin demirleri sökülüp mahvedilmiş ve bilâ-istisna bütün hânelerin kâffe-i müştetilâtı kazılıp ikâmete gayr-ı sâlih bir şekl-i harabîye getirilmiştir. Hatuniye, Şerefiye, Kurubulak, Kızılmescid câmi'leri ahur ittihâz olduğu gibi çeşmelerden yedisi ve Hersan ve Mahallebaşı mahallelerinin su yolları büsbütün tahrîb edilmiştir.

Mecmû'u hakîkata karîb bir tahmîne nazaran a'zami bin beş yüz kıyye kadar kısm-ı mühimmi isti'mâlden sâkit bakır evânî ve bir iki yüz parça kırık bozuk koltuk sandalyesi ve masadan ve Bank-ı Osmanî'deki üç adet kasadan mâ'adâ devâ'ir-i resmîyye ve hânelerin her cins ve nev' eşyası yağma edilmiş ve

istemedikleri parçalanmış ve üserânın beyânatına göre kısm-ı cüz'îsi Ermeniler vâsıtasıyla İran tüccârlarına satdırılmış ve diğerleri kâmilten gerilere sevkettirilmişdir. Civâr köylerde kaçamayıp kalan ahâl-i İslâmiyye kâmilten aynı ahvâle ma'rûz kaldıkları müşâhede edilmiştir. Ve'l-hâsıl Bitlis kasabasıyla civârı hâtır ve hayâle sığmaz fecâyî'a sahne-i cereyân olmuştur.

Fî 14 Ağustos sene [1]332

Bitlis İkinci Komiseri

Bitlis Mektûbî Mümeyyizi

M. Ârif

Hakkı

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله
 أما بعد
 فإن من شأن التعليم في هذه البلاد
 أن يرفع من شأن المواطن
 ويؤهله للعمل في مختلف المجالات
 ويحضر في هذا اليوم
 ممثلون من مختلف الجهات
 لبحث المسائل التي تتعلق
 بتطوير التعليم في هذه البلاد
 ولعل من شأن هذا الاجتماع
 أن يحدد الأولويات
 ويضع الخطوط العريضة
 للعمل في هذا المجال
 ولعل من شأن هذا الاجتماع
 أن يحدد الأولويات
 ويضع الخطوط العريضة
 للعمل في هذا المجال

وزير التعليم
 محمد بن عبد الله

Bâb-ı Âlî
Dâhiliye Nezâreti
Emniyet-i Umûmiye Müdîriyeti

Mahremdir

Van Vilâyeti'nin 15 numaralı ve 17 Haziran sene [1]332 târîhli tahrîrâtı sûretidir.

Van ve havâlisinde Ermeni komiteleriyle Rusların ahâlî-i İslâmiyye hakkında revâ gördükleri mezâlîme mütedâ'ir icrâ etdirilen tahkîkâtı hâvî beşinci zabıt varakası leffen arz ve takdîm kılınmağın ol bâbda.

Bâb-ı Âlî
Dâhiliye Nezâreti
Emniyet-i Umûmiye Müdîriyeti

Van'ın Abbasağa mahallesinde Edremidli Şerif'in zevcesi Firdevs'in ifâde-i muhlifesidir.

“Komşumuz, alay kâtibi mütekâ'id Mehmed Ali Efendi ve bizler, bir hayli komşularımızla vesâ'it-i nakliyye bulamadığımızdan çıkamadan mûmâ-ileyh söyledi ki, “Hayli akçem vardır. Muta'arrızlara verir sizi ve bizi kurtarırım” dedi. Ma'a-hâzâ “Gelen devlet düvel-i mu'azzamadandır. İlişik etdirmez” dedi. Bu mebhasda komşularımızla efendi-i mûmâ-ileyhin hânesine toplanırken her taraf hânelerde ateşler, alevler göründü. Feryâd, figân vâsıl-ı âsumân oluyordu. Artık nevmîdâne durur iken pek çok vakit geçmeden nevbet-i harîk ve katl bizim mahallemize ve civârımıza yetişdi. On beş müsellağ şapkalı, Mehmed Ali Efendi'nin kapısına dayandılar. Mehmed Ali Efendi pencereden mendil salladı. Aşağı ininceye kadar kapının kilidine bir kurşun sıkdılar; kapı açıldı. Mehmed Ali Efendi'ye hitâben “Kâtib paralarını getir!” dediler. Kâtib ses çıkarmadı. İkinci bir haykırmaları üzerine yukarı çıktı. Büyük bir muşamba içinde lirasını, sonra da mahzen katda bir tulum güğüm Mecidiyesini getirip verdi. Mûmâ-ileyhin derhâl kafasını kesdiler. Tumanının içerisine bıraktılar. Seksen yaşında ihtiyâre hemşiresini de aynı sûrette boğazladılar. Zevcesi Âyişe Hanım'a fi'l-i şenî', zinâ yaptılar. Türlü işkence ile bunu da öldürdüler. Benim zevcim Şerif'i tepesinden

Ek-17

Ermeniler'in ve Ruslar'ın Van ve çevresinde Müslüman halka mezâlîm ve soykırım yaptıklarını, bir hâmile kadının karnını yarıp doğmamış çocuğu dışarı çıkarıp kafasını kestiklerini, kadın ve kızların ırzına geçtiklerini ve mezarlıkları kazarak defnedilmiş olanları dışarı çıkardıklarını ve ziyâretgâhlara pislik doldurdıklarını gösteren arşiv belgesinin transkripsiyonlu metni.

kurşunla yere serdiler. On altı yaşında oğlum Ahmed bu gün evveline beri (?) aç idi. Ekmek için sinirlenir dururdu vâ-esefâ ma'sûmu da gözümün (?) önünde ayaklarını ve ellerini tutdular. Hayvân gibi boğazladılar. Saçlarımı yoldum. Beni de kesiniz, asınız diye ayaklarına sarıldım ise de “Sıra size de gelir veyâhûd sizi öldürmeyeceğiz. Yapacağımızı Cevdet Paşa’ya gidiniz söyleyiniz” dediler. **Komşulardan hâmile bir kadına hitâben de, “Aram Paşa kebâb istiyor” diyerek kadının karnı[nı] kama ile yardılar. Çocuğu çıkardılar, onun da kafasını kesdiler, kamanın ucuna takdılar. Hayli âhenk yaptılar.** Orada kalan bir kaç kadınla bizi önlerine katdılar. Girdikleri hâne derûnunda buldukları insanları fecî bir sûrette ve sâ’atlerle işkenceden sonra öldürdüler. Oradan Hatuniye mahallesine gitdik. Tahmînen on beş-on altı yaşlarında erkek bir çocuğu yakaladılar, çırılçıplak etdiler. Bidâyeten çocuğun zekerini kesdiler. Ondan sonra doğradılar. Rast getirdikleri erkek çocuklara amân vermeyerek öldürdüler. Amerika mü’essesesine giderken yolda yanı sıra [sıra] üç yaşında bir çocuk, on beş yaşlarında bir oğluya bir kadın, yol üstünde şaşırılmış duruyordular. Erkek çocuğu yere uzatdılar. Hayvân biçimi ve fakat pek tadrîcî bir sûrette boğazladılar. Saçlarını yolar kadıncığa da aynı mahalde ırzına geçdiler. Sonra da kadının karnına şiş sokarak çocuğuyla birlikde öldürdüler. Bizi mü’esseseye götürdüler. Orada bir kaç gün aç kaldıktan sonra birer somun verdiler. On gün sonra Ruslar da geldiler. Bir mikdâr yahni verdiler. Bunlar da ne kadar dilber nisvân var ise hep seçdiler, götürdüler. Mü’essesede ırzına tasallut edilmeyen kadın, kız kalmadı. Götürdükleri nisvânın içinde Mollakâsımlı Feyzi Ağa’nın iki gelini, bir de kızı ve Ayanslı İbrâhim Ağa’nın kızı da dâhil bulunuyordular. Mü’essesenin bağçelerinde biri İsmâil, biri Hakkı isimlerinde iki erkek çocuklarını da öldürdüler diyerek Göllü karyeli İsmâil Ağa’nın on beş yaşlarında kerîmesi Zeliha’nın ırzına icrâ edilen tecâvüz-i kesîre altında hayatında hâtıme verdiler. Amerika’nın gerek içinde ve gerek hâricinde mektebli ahâlî var idi. Az zaman içinde mahvoldular. Bizi oradan dağıtdılar. Bir kısmı harâbelere, bir kısmı ihrâk olunan hânelerin harâbesine ve Hacı Ziya Bey’in hânesine gönderdiler. Oralarda yapılmadık fenâlık bırakmadılar. Bu hânelerde çoğunu da öldürdüler. Bizim asker Van’a geldi. Tekrar avdet etdiklerini haber almadığımızdan Ruslar geldiler, yine kaçamadık. Bu def’a kalanlara evvelkinden ziyâde fenâlık yaptılar. **On sekiz yaşlarında ve Mehmed isminde bir erkek çocuğu kasabların et doğramaları misillü doğradılar. “Cevdet Paşa’ya kebâb yapacağız” dediler. Kabristânın birçok mahallerini kazdılar, tabutla medfûn olanları dışarı çıkardılar, ziyâretgâhları kazdılar, içerilerine pislik doldurdular. Abbasağa câmi-i şerîfi dâhilinde medfûn olan kabirlerini açdılar. İçlerine kezâ cîfeler doldurdular.”** diyerek mâtem-i tabî’isini tekrâr eyledi.

Fî Haziran sene [1]332

Van Komiser-i
Sânîlerinden (okunamadı)

Mütekâ’id-i Askerden Vanlı Mülâzım
Receb

Van Belediye
Re'îsi

Van Sâbit Jandarma Alay Kumandanı Binbaşı
[Ali Cevad]

*Van Milis Yüzbaşlarından Şükrü Efendi bin Timur'un muhlifen alınan
ifâdesinde:*

“Gevaş kazası dâhilinde bulunduğumdan, Ruslar Van'dan ric'atleri akabinde atlı olarak Van'a gitdim. Birçok ihvânımın ve ta'allukâtımın birçok harâbelerine girdim. Çoğunun havlularında çoluk çocuk, erkek nisvân fecî bir tarzda doğradıklarını ve burun ve kulaklarının kesildiklerini ve iki erkek de haçvârî duvarlara mihla çakılmış olduklarını ve Bitlis tarîki üzerinde Edremid karyesinden geçen câdde üzerinde Diyarbakirli mütekâ'id Yüzbaşı Mehmed Efendi ve seksen yaşlarında Van mu'teberânından Rüstem Efendi ve bu Rüstem Efendi'nin on beş yaşlarında ve Necib isminde bir çocuğu kama ve kurşun yaralarıyla öldürdükleri görülüyor. Da[ha] emekde bulunan on beş kadar çocukların dahi vâlideleri ya götürülmüş veyâhûd öldürülmüş olmalıdır ki, çocuklarda eser-i cerh görünmüyordu. Bunlar açlıktan âlem-i fâniden çekildikleri anlaşıyordu. **Yollarda ayak basamayacak derecede nisvân ve mâ'sûmîn cesedleriyle dolu idi. Cihân kurulalı işidilmeyen garîb ve târîhen şâyân-ı kayd bir şey daha arzetti[ği]m şenâ'atle cinâyeti gösteriyor idi.** Post-nişîn bir derviş ile merkebi öldürülmüş. Dervişin zekerini fercine yanaştırmışlardı ki görenler lâ'net okumadan geçmediler. Şâyân-ı tel'în olan Mihayî Molla Ali'nin, elbetde bu kabîl hareket-i bâğiye ve hasîseleri Van mıntıkasına me'mûr kumandanları tarafından müsâ'ade edilmiş olmalıdır ki, mütenevvi' şenâ'ât ve cinâyet görülmüş iken şân-ı devletlerinden men'î cihetine gidilmemiştir. Oradan tekrâr vâki' bizim ric'atimizde Rus çeteleri geriden gelen ahâlînin önünü aldılar. Tekmîl yaylım ateşlere kurbân etdikleri iyiden iyiye görünüyordu idi. **Edremid ile Engil karyesi arasında kimisi yürümekde, kimisi nefes almağa mecbûr olduklarından kendilerini kurtaramadılar. Tahmînim bu zavâllılar dört bin nüfûsu mütecâviz görünüyordular ki, ferden vâhid sağ kalanları görülmedi. Bu karye ile Vastan'daki harb sahnesinde kırılan ahâlînin adedi on beş bine karîb gibidir.**”

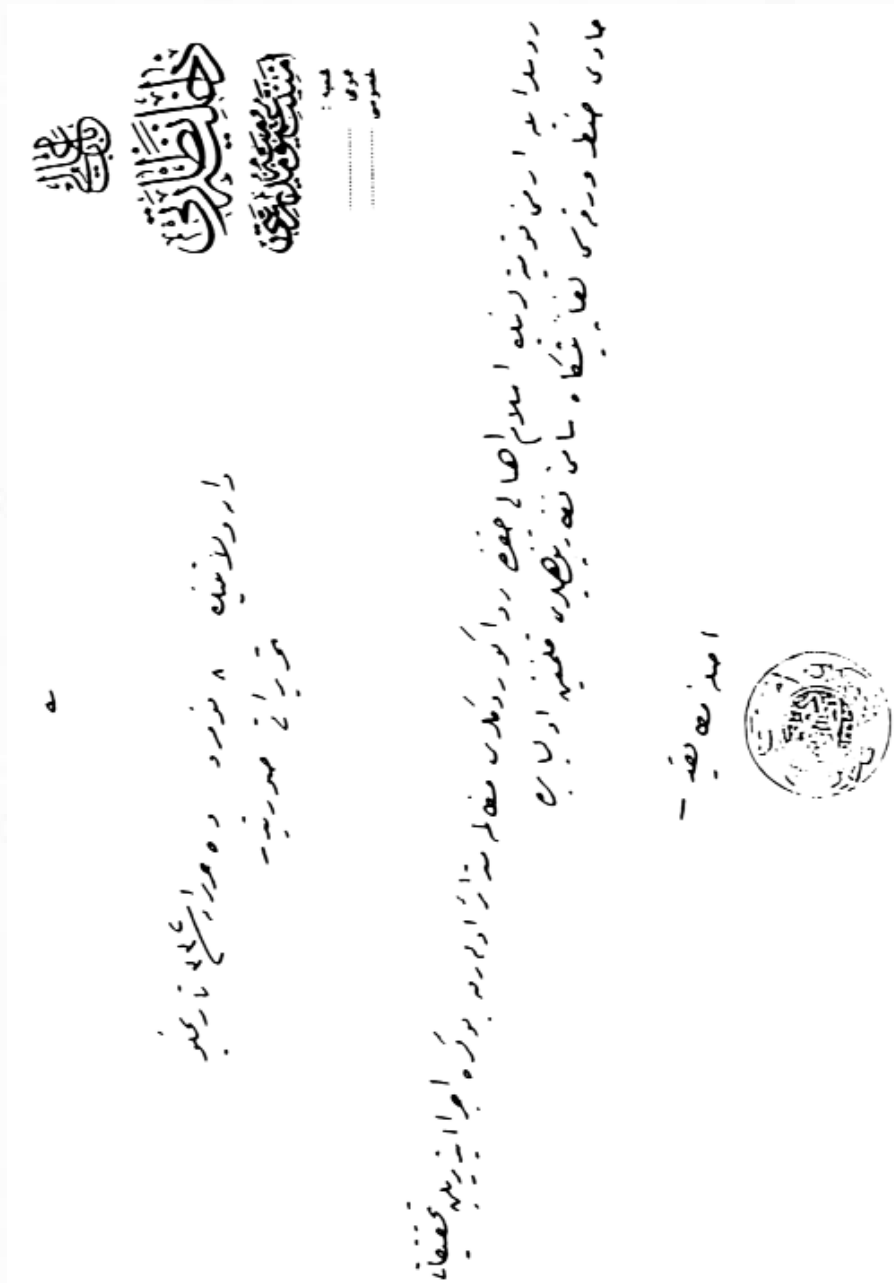
Fî Haziran sene [1]332

Van Komiser-i Sânilerinden
(okunamadı)

Mütekâ'id-i Askeriyyeden
Vanlı Mülâzım
Receb

Van Belediye
Re'îsi

Van Sâbit Jandarma
Alay Kumandanı Binbaşı
Ali Cevad

Ek-18

Ermeni çetelerinin ve Ruslar'ın Van'ın Reşadiye nahiyesine bağlı Aşnak köyünde yaptıkları mezâlim ve soykırıma tanıklık eden belge.

Bâb-ı Âlî
Dâhiliye Nezâreti
Emniyyet-i Umûmiyye Müdîriyeti

Van Vilâyeti'nin 8 numara ve 5 Haziran sene [1]332 târîhli tahrîrâtı sûretidir.

Ruslar ile Ermeni komitelerinin İslâm ahâlî hakkında revâ gördükleri mezâlîme mütedâ'ir olarak bu kerre icrâ etdirilen tahkîkâtı hâvî zabıt varakası lef-fen pîşgâh-ı sâmi-i nezâret penâhîleri kılınmağın ol bâbda.

Aslına mutâbıktır.
Dâhiliye Nezâreti Emniyyet-i
Umûmiyye Müdîriyeti

Bâb-ı Âlî
Dâhiliye Nezâreti
Emniyyet-i Umûmiyye Müdîriyeti

Van'ın Reşadiye nâhiyesine tâbi' Aşnak karyesine muhteliten ve müştereken hücum eden Rus ve Ermenilerin karye-i mezkûrede icrâ eyledikleri fezâhat ve irtikâb etdikleri denâ'et, insâniyyeti ve bütün âlem-i medeniyyeti kan ağladacak derecede olduğu ve bu cümleden olarak kadın ve başı tüylenmemiş çocukları diri diri yakmak, ihtiyâr ve genc erkeklerin sağ gözlerini oymak, genc kızların alenen ve sûret-i vahşiyânede nâmûslarına tecâvüz etmek, hâsılı bütün kâ'inâtı titretecek canavarlık ve gaddârlık etmiş olduklarını, hatta Ermeni kafilesinin ileri ve yanında bulunan Gevaş'ın Norkoh karyeli Apre, Ahtamar kilisesinin Murahassı Bizinik, yine Gevaş'ın Arpit karyesinden Mirbeg, Arpitli Oseb, Mazarapetli (?) Butros, Anzaklı İso nâm canavarlar, Müslüman kadın ve kızlarından on beş kadar güzel ayırarak bir odaya habsettikleri ve akşam işret masasının etrâfına toplanıp bu ma'sûm ve bî-çâreleri çırpıplak etdikleri, "Haydi namâz kılınız bakalım nasıl kılıyorsunuz!" itâbıyla zavâllılara cebrettiklerini ve onlar da korku ve telâşlarından eğilip kalktıkça bu nâmûs düşmanları "Yaşasın Ermenistan, kahrolsun Müslümanlar" diyerek gülüşdüklerini ve nihâyet zavâllıların

Ek-18

Van'ın Reşadiye nahiyesine bağlı Aşnak köyüne hücum eden Ermeni ve Ruslar'ın halka mezâlîm yaptıklarını, kadınları ve çocukları diri diri yaktıklarını, ihtiyar ve genç erkeklerin gözlerini oyduklarını, genç kızların namuslarına tecavüz ettiklerini gösteren belgenin transkripsiyonlu metni.

bikrlerini izâle ve nâmûsları o murdâr eller ile lekелendikden sonra envâ'-i işkence altında telef etdiklerini ma'a'l-kasem arz ve işbu mahalli imzâ eyleriz.

Fî 1 Nisan sene [1]332

Bu dahi
Mahmud

Muhâcir Kesân Beylerinden
Hâmid Bey oğlu Ali

Muhâcir Kesân
Beylerinden
Hacı Bey oğlu Selim Han

Muhâcir Arvanesli [Avranesli]
Meşâyih-i Nakşibendiyyeden
Konlu Molla Abd[î]